

S/3785

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
DEPARTAMENT SYSTEMU OBRONNEGO
MINISTERSTWA OBRONY NARODOWEJ

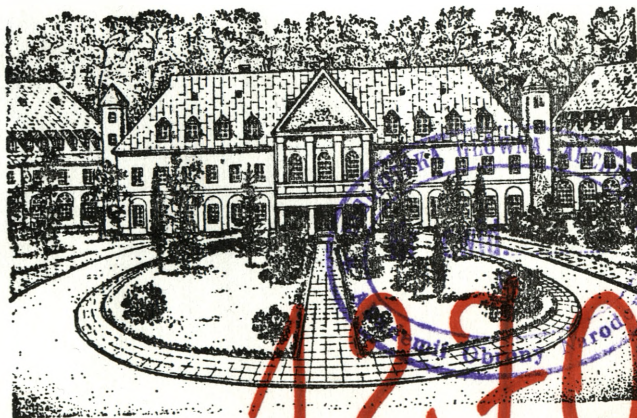

Zdzisław SKULSKI
Kazimierz KORZECKI

SZKOLENIE OBRONNE W UKŁADZIE
POZAMILITARNYM SYSTEMU OBRONNEGO
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Material studyjny

WARSZAWA

1998

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
DEPARTAMENT SYSTEMU OBRONNEGO
MINISTERSTWA OBRONY NARODOWEJ

Zdzisław SKULSKI
Kazimierz KORZECKI

SZKOLENIE OBRONNE W UKŁADZIE
POZAMILITARNYM SYSTEMU OBRONNEGO
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Materiał studyjny

WARSZAWA

1998

Niniejszy materiał studyjny jest przeznaczony do wykorzystania na Wyższych Kursach Obronnych dla kierowniczej kadry administracji państwowej.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Geneza szkolenia w systemie obronnym państwa	7
1.1. Początki szkolenia obronnego w Polsce	7
1.2. Edukacja obronna społeczeństwa w II Rzeczypospolitej	9
1.3. Edukacja obronna społeczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej	12
2. Charakterystyka szkolenia obronnego w innych państwach	14
2.1. Szkolenie obronne w wybranych państwach NATO	14
2.2. Szkolenie obronne w wybranych państwach neutralnych	22
2.3. Szkolenie obronne w wybranych państwach Europy Środkowo- -Wschodniej	27
3. Ogólne zasady organizowania i prowadzenia szkolenia obronnego w RP ...	32
3.1. Cele, zadania, rodzaje, formy i metody szkolenia obronnego	35
3.2. Szkolenie obronne kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej	37
3.3. Szkolenie formacji obrony cywilnej	44
3.3.1. Szkolenie stanów osobowych formacji obrony cywilnej	47
3.3.2. Szkolenie komendantów formacji cywilnej	49
3.4. Szkolenie jednostek przewidzianych do militaryzacji	49
3.5. Przystosowanie obronne młodzieży	51
3.5.1. Szkolenie obronne młodzieży w szkołach podstawowych.....	52
3.5.2. Szkolenie obronne młodzieży w szkołach ponadpodsta- wowych	52
3.5.3. Szkolenie obronne w szkołach wyższych	55
3.6. Szkolenie ludności w zakresie powszechnej samoobrony	57
3.7. Rola stowarzyszeń oraz mediów powszechnej informacji w systemie edukacji społeczeństwa	58

4. Szkolenie obronne w resorcie (urzędzie centralnym).....	64
5. Szkolenie obronne w województwie	68
5.1. Szkolenie obronne kadr kierowniczych i pracowników aparatu wykonawczego.....	69
5.2. Planowanie i sprawozdawczość	74
6. Szkolenie obronne w innych jednostkach organizacyjnych, na które nałożono zadania obronne	75
7. Finansowanie, nadzór i sprawozdawczość	77
7.1. Finansowanie szkolenia obronnego	77
7.1.1. Finansowanie gier i ćwiczeń	77
7.1.2. Finansowanie szkolenia uzupełniającego	77
7.1.3. Planowanie środków finansowych na szkolenie obronne	78
7.1.4. Realizacja wydatków na szkolenie obronne	78
7.2. Nadzór nad szkoleniem obronnym	79
7.3. Sprawozdawczość ze szkolenia obronnego	79
8. Kierunki doskonalenia systemu edukacji obronnej RP	80
Zakończenie	86
Bibliografia	87
Słowniczek użytych terminów i pojęć	90

WSTĘP

Szkolenie obronne jest działalnością mającą na celu opanowanie wiedzy i umiejętności obronnych przez kadrę kierowniczą oraz wszystkie ogniwa systemu obronnego państwa.

Stosownie do struktury systemu obronnego, wyróżniamy dwa podstawowe działy szkolenia tj. szkolenia sił zbrojnych oraz szkolenie ogniw układu pozamilitarnego systemu obronnego i systemu kierowania obronnością państwa.

Szkolenie w systemie obronnym państwa stanowi integralną część przygotowań obronnych i na równi z innymi elementami tego systemu decyduje o jego skuteczności oraz sprawności funkcjonowania państwa w okresie zagrożenia jego bezpieczeństwa i innych sytuacji ekstremalnych.

Niniejsze opracowanie, jako materiał studyjny, stawia sobie za cel wypełnienie luki dostrzeganej w teorii i praktyce szkolenia obronnego. Prezentuje również analizę dotychczasowych rozwiązań stosowanych w innych państwach i kierunki rozwiązań przyszłościowych.

Materiał składa się z ośmiu rozdziałów i generalnie odnosi się do problematyki szkolenia w układzie pozamilitarnym i systemie kierowania obronnością, choć niektóre jego formy realizowane będą wspólnie z siłami zbrojnymi.

W rozdziale 1 przedstawiona została geneza szkolenia w systemie obronnym państwa. Omówiono w nim dwa okresy w historii szkolenia obronnego. Pierwszy - to okres od początków kształtowania się struktur państwowych do pierwszej wojny światowej oraz drugi - od zakończenia pierwszej wojny światowej do czasów nam współczesnych.

Treścią rozdziału 2 jest krótka charakterystyka szkolenia obronnego w wybranych państwach NATO (Francja, Niemcy, Turcja) oraz w wybranych państwach neutralnych (Finlandia, Austria) i Europy Środkowo-Wschodniej (Rosja, Ukraina).

Szczególnie ważną część opracowania stanowi rozdział 3, w którym omówiono ogólne zasady organizowania i prowadzenia szkolenia obronnego. Określono cele, zadania, rodzaje, formy i metody tego szkolenia oraz przedstawiono rolę stowarzyszeń oraz mediów w systemie edukacji obronnej społeczeństwa.

Rozdział 4 zawiera szczegółowe zasady szkolenia w resorcie (urzędzie centralnym) i założenia programowe szkolenia kadr tego szczebla.

W rozdziale 5 przedstawiono problematykę podobną jak w rozdziale 4, ale w odniesieniu do szkolenia obronnego w województwie.

Rozdział 6 poświęcony został szkoleniu obronnemu w innych jednostkach organizacyjnych (nie wymienione w rozdziale 4 i 5), na które nałożono zadania obronne. Przedstawiono w nim problematykę szkolenia osób zajmujących kierownicze stanowiska w organach, urzędach i instytucjach państwowych nie wchodzących w skład administracji rządowej. Poruszono także problematykę szkolenia prezydentów i burmistrzów miast.

W rozdziale 7 omówiono ogólne zasady szkolenia obronnego oraz finansowania, nadzoru i sprawozdawczości.

W rozdziale 8 nakreślono kierunki doskonalenia systemu edukacji obronnej społeczeństwa.

Całość, opatrzona wstępem i zakończeniem, zawiera również bibliografię oraz słowniczek niezbędnych terminów i pojęć.

Oddajemy do rąk czytelnika materiał studyjny, który stanowić może, naszym zdaniem, podstawę do pogłębionej refleksji i formułowania pytań dotyczących szeroko rozumianej problematyki szkolenia obronnego w ogniowach układu pozamilitarnego i systemie kierowania obronnością państwa.

1. GENEZA SZKOLENIA W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA

1.1. Początki szkolenia obronnego w Polsce

W historii szkolenia obronnego wyróżnić można dwa odrębne okresy. Pierwszy - od początków kształtowania się struktur państwowych większości krajów nowożytnej Europy do pierwszej wojny światowej oraz drugi - od zakończenia pierwszej wojny światowej do czasów nam współczesnych.

W okresie pierwszym, z uwagi na dominację czynnika militarnego w wojnie, zakres zadań obronnych nie wykraczał daleko poza zadania walki zbrojnej prowadzonej przez wojska, a kierowanie wojną - poza kompetencje czynników wojskowych (władcy będącego przeważnie najwyższym wodzem, jego doradców wojskowych - później sztabów generalnych). Podobnie rzecz się miała ze szkoleniem w systemie obronnym. Do pierwszej wojny światowej ograniczało się ono do szkolenia wojsk i polegało głównie na ustnym przekazywaniu doświadczeń bojowej praktyki przez starszych dowódców młodszym żołnierzom. Później zaczęły się pojawiać prace teoretyczne w postaci traktatów i rozpraw.

W Polsce, pierwsze uwagi „o szkoleniu w rzemiośle rycerskim” zawierały kroniki Galla Anonima (XI-XII w.), Wincentego Kadłubka (1150-1223) i Jana Długosza (1415-1480).

Szerzej o szkoleniu wojsk mówiło się w *Ustawach sejmowych o wojsku* (1563 r.), *Artykułach hetmańskich* oraz w dziełach i rozprawach wyższych dowódców wojskowych i polityków zajmujących się sprawami wojska.

Od XVI wieku rozprawy takie zaczęły się pojawiać w Polsce coraz częściej jako wynik pełniejszej świadomości, że o powodzeniu w walce decydują dobrze wyszkoleni żołnierze (A. Frycz Modrzewski: *O poprawie Rzeczypospolitej* - 1551 r., Jan Zamoyski *Artykuły żołnierskie* - 1583 r.). Wiele no-

wych sugestii i ogólnych zasad szkolenia wojsk zawierało masowo pojawiające się w XVII-wiecznej Europie regulaminy wojskowe.

W wieku XVIII, szkolenie z zakresu wojennego rzemiosła podlega zinstytucjonalizowaniu. Pojawiają się pierwsze szkoły wojskowe, np.: w Polsce w roku 1765 zostaje założona, przez króla Stanisława Augusta, Szkoła Rycerska w Warszawie. W ślad za Szkołą Rycerską, jako efekt stopniowej rozbudowy i wzrostu zapotrzebowania na kadrę oficerską, powstawały inne szkoły wojskowe

Kolejne okresy szkolnictwa wojskowego w Polsce wiążą się z historią Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, aż do upadku powstania listopadowego. W okresie walk narodowo-wyzwoleńczych i powstań narodowych (1758-1864) oraz na początku XX wieku, do okresu pierwszej wojny światowej - rozwijając się w nader trudnych warunkach - spełniło ono ważną rolę w procesie przygotowania kadr do walki o niezawisłość Polski i jej narodowe wyzwolenie.

W szkolnictwie wojskowo-obronnym, do wybuchu pierwszej wojny światowej włącznie, dominowało z reguły szkolenie stricte wojskowe. Natomiast elementy szkolenia dotyczące szeroko rozumianych przygotowań państwa do obrony, w tym jego obywateli pozostających poza regularną armią, nie były ujęte w odpowiednie ramy organizacyjne. Występowały one sporadycznie i przypadkowo, przeważnie w związku z wynikającymi już w toku działań wojennych potrzebami zabezpieczenia walczących wojsk.

Jest to oczywiste i zrozumiałe, bowiem zarówno struktura systemu obronnego państwa, jak i potrzeby szkoleniowe w ramach tego systemu są pochodną postępu rozwoju nauki i techniki oraz możliwości oddziaływania nieprzyjaciela na obszar kraju.

Rewolucyjny przełom w szkoleniu obronnym przynosi ze sobą pierwsza wojna światowa. Jej rozmach oraz skala zaangażowanych sił i środków sprawiają, że po pierwsze: kierowanie wojną staje się domeną rządów, a nie

jak dotychczas wyższego dowództwa wojskowego; po drugie - w niespotykanym dotąd stopniu zostaje zagrożone zaplecze, a więc ludność cywilna wojujących państw (pojawienie się samolotów i gazów bojowych itp.). Spowodowało to konieczność przygotowania do wojny, nie tylko armii lecz społeczeństwa jako całości. Obok szkolenia sił zbrojnych (militarnego) zaczął rozwijać się nowy element - szkolenie pozamilitarne. Obydwa te rodzaje szkolenia będą odtąd składać się na szkolenie znacznie zakresowo rozszerzone - szkolenie obronne.

1.2. Edukacja obronna społeczeństwa w II Rzeczypospolitej

Pierwsza wojna światowa, jak również wojna polsko-radziecka wykazały, że armia stała, chociaż liczna i wyszkolona nie wystarczała do osiągnięcia założonych celów wojny. W wielu państwach, w tym i w Polsce, uznano, że zachowanie niepodległości kraju zależy od gotowości obronnej całego narodu.

Z chwilą odzyskania niepodległości, troską zdecydowanej większości sił politycznych II Rzeczypospolitej, w tym Józefa Piłsudskiego i jego współpracowników, było zapewnienie niepodległości i suwerenności państwa. Obronę państwa potraktowano jako święty obowiązek żołnierzy i społeczeństwa. Zgodnie z tą zasadą, od początku powstania II Rzeczypospolitej podjęto problemy związane z przygotowaniem społeczeństwa do wojny.

Szczególnie dużo uwagi poświęcono więzi społeczeństwa z armią oraz przysposobieniu wojskowemu obywateli, które z czasem przybrało instytucjonalną formę edukacji obronnej społeczeństwa¹.

Do 1926 roku rozwój przysposobienia wojskowego (PW), jako organizacji, był żywiołowy i początkowo opierał się na ochotniczym do niej przystępowaniu. Od 1927 roku funkcję kierowniczą, w stosunku do działających i

---

¹ Por. J.Figat. *Problemy obronności II Rzeczypospolitej*, „Wojsko i wychowanie” nr 7/1992 r.

tworzonych jej struktur tej organizacji, przejął utworzony przy Ministerstwie Spraw Wojskowych - Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego.

Po reorganizacji PW i wprowadzeniu nowych programów szkolenia (w latach 1928-1937), stało się ono obowiązkowe i stanowiło bazę przygotowania młodzieży do odbycia skróconej służby wojskowej. Szkoleniem objęto również młodzież zwolnioną ze służby wojskowej.

W 1937 r. PW zostało wprowadzone do liceów jako przedmiot obowiązkowy. Na wyższych uczelniach obowiązkowym PW objęto studentów pierwszego i drugiego roku studiów.

Przysposobienie wojskowe zostało zobowiązane do wielu świadczeń na rzecz obronności w czasie wojny. Do jego zadań należało m.in.: współdziałanie w tworzeniu cywilnej straży bezpieczeństwa; pełnienie służby wartowniczej; udział w formacjach obrony przeciwlotniczej i przeciwchemicznej oraz ratowniczo-sanitarnych; organizowanie lokalnych komitetów propagandy w celu podtrzymania morale ludności cywilnej; współdziałanie w organizowaniu opieki dla rannych żołnierzy².

Szkolenie w ramach PW realizowane było w dwóch etapach. Celem pierwszego, było przygotowanie młodzieży do odbycia służby wojskowej, drugiego natomiast - doskonalenie i utrzymywanie odpowiednio wysokiego poziomu wyszkolenia rezerwistów. W obu etapach pracę prowadzono w czterech zasadniczych działach:

- **wychowanie obywatelskie**, którego celem było wyrobienie świadomości narodowej i państwowej;
- **wychowanie wojskowe**, którego celem było wyrobienie u uczestników zalet żołnierskich: odpowiedniego morale; dzielności; karności i posłuszeństwa dla rozkazu;

---

² A.Bernaś-Kostynowicz, *Spółczesność polskie w wojnie obronnej 1939 r.*, wyd. MON, 1988, s. 23.

- **wychowanie fizyczne**, którego celem był rozwój fizyczny uczestników szkolenia, wyrobienie zamiłowania do sportu, wpojenie zasad szlachetnej rywalizacji w zawodach indywidualnych oraz przyuczanie do współdziałania w zawodach zespołowych³;

- **wyszkolenie wojskowe**, którego celem było wyrobienie u szkolonych praktycznych umiejętności żołnierza piechoty oraz działania w składzie drużyny.

Ogólne kierownictwo w zakresie przysposobienia wojskowego sprawował Rząd, a Minister Spraw Wojskowych odpowiadał za organizację i praktyczną realizację tego szkolenia.

Zakres PW uzależniony był od wieku i płci szkolonych, ich ogólnego wykształcenia oraz stosunku do służby wojskowej. Stosownie do tych kryteriów wyodrębniono następujące grupy przysposobienia wojskowego:

- młodzież szkolna z podziałem na młodzież szkół średnich i szkół niższych (zawodowych);

- młodzież akademicka;

- żołnierze rezerwy;

- kobiety⁴.

Bardzo ważną rolę w edukacji obronnej społeczeństwa II Rzeczypospolitej odgrywały stowarzyszenia paramilitarne i społeczne. Najliczniejsze z nich to: Związek Strzelecki, Związek Harcerstwa Polskiego, Junackie Hufce Pracy, Związek Oficerów Rezerwy, Związek Podoficerów Rezerwy, Liga Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej, Polski Czerwony Krzyż i inne. W zależności od przyjętego statutu przygotowywały one swoich członków do służby w armii stałej lub niesienia pomocy humanitarnej w czasie wojny. Stowarzyszenia były programowo i organizacyjnie związane z systemem przysposobienia wojskowego.

---

³ Instrukcja dla jednostek PW, PUWFiPW, nr 2740 z dn. 13.12.1927 r. CAW I 30.69.66.

⁴ Tamże.

1.3. Edukacja obronna społeczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

Głównym celem edukacji obronnej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej było kształtowanie patriotyczno - obronnych postaw obywateli oraz poszerzanie wiedzy służącej stałemu zwiększaniu efektywności działania poszczególnych osób i zespołów ludzkich, organów politycznych, władzy i administracji państwowej w czasie wzrostu zagrożenia i wojny.

Rozwój edukacji obronnej społeczeństwa, następował w miarę kształtowania się nowego ustroju społeczno - politycznego państwa i związanych z tym regulacji prawnych. Już w 1946 r. Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej wydał dekret o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego obywateli. Kolejne regulacje prawne (Ustawy Sejmowe, uchwały i zarządzenia Komitetu Obrony Kraju) zmieniały charakter edukacji obronnej społeczeństwa.

Ostatecznie, w końcowej fazie funkcjonowania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, edukacja obronna społeczeństwa obejmowała:

- 1) kadrę kierowniczą administracji państwowej wraz z podległym jej aparatem wykonawczym;
- 2) jednostki przewidziane do militaryzacji;
- 3) formacje obrony cywilnej;
- 4) młodzież szkół ponadpodstawowych - w ramach przysposobienia obronnego;
- 5) ludność w zakresie powszechnej samoobrony;
- 6) członków stowarzyszeń - w ramach ich statutowej działalności.

Z racji uprawnień ustawowych, nadzór nad szkoleniem obronnym kadr kierowniczych administracji państwowej oraz działalnością stowarzyszeń sprawował z upoważnienia Komitetu Obrony Kraju jego Sekretarz. Rada Ministrów odpowiadała za przygotowanie jednostek zmilitaryzowanych,

formacji obrony cywilnej i ludności w zakresie powszechnej samoobrony. Natomiast za przysposobienie obronne odpowiadał Minister Edukacji Narodowej, który w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej ustalał programy szkolenia z tego przedmiotu.

Jedną z ujemnych cech systemu edukacji obronnej w okresie PRL był brak jednego koordynatora szkolenia obronnego w państwie oraz wielość ośrodków dyspozycyjnych kierujących tym szkoleniem.

Ogólne zasady edukacji obronnej stosowane w PRL z niewielkimi modyfikacjami przetrwały do dnia dzisiejszego.

2. CHARAKTERYSTYKA SZKOLENIA OBRONNEGO W INNYCH PAŃSTWACH

Edukacja patriotyczno-obronna społeczeństwa w wielu państwach europejskich i w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, jest postrzegana jako dziedzina kształcenia i szkolenia obywateli, która w istotny sposób przyczynia się do rozwoju bezpieczeństwa i obronności kraju. Ma ona już ponad 200-letnią tradycję.

Problematykę szeroko rozumianej edukacji obronnej, każde z prezentowanych państw rozwiązuje w różny sposób, w zależności od położenia geopolitycznego, historii i tradycji czy też zgoła odmiennego systemu edukacji w ogóle. Występuje też wiele zagadnień zbieżnych, wspólnych dla wielu państw.

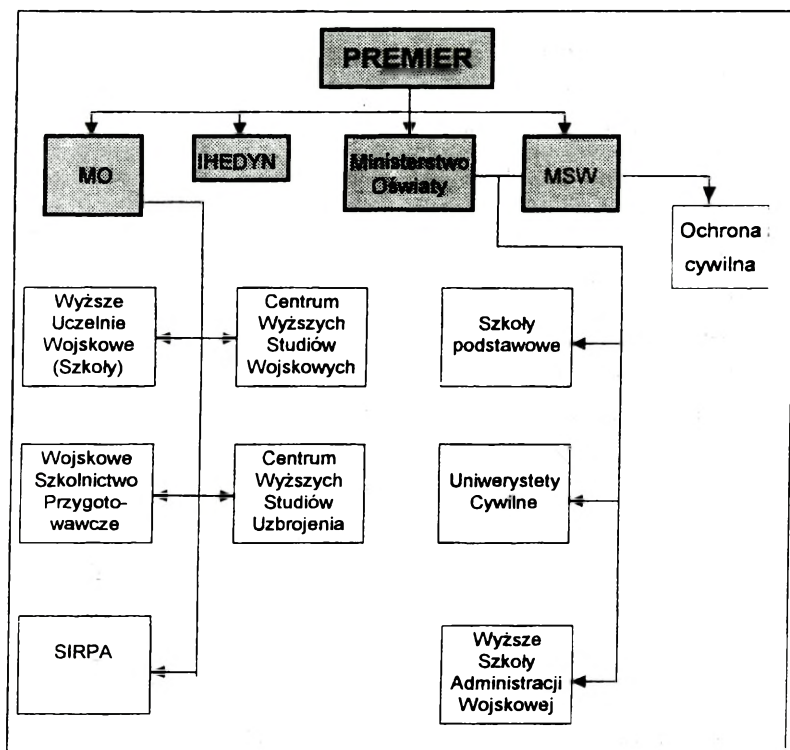
2.1. Szkolenie obronne w wybranych państwach NATO

FRANCJA

Francja nie posiada aktu normatywnego, regulującego całokształt problematyki edukacji obronnej społeczeństwa. Niemniej jednak przywiązuje wielką wagę do edukacji obronnej społeczeństwa, w tym wychowania patriotyczno-obronnego dzieci i młodzieży.

System edukacji patriotyczno-obronnej opiera się (rys. 1) na:

- wychowaniu obywatelskim w szkole - w ramach szkolenia poza wojskiem;
- kształtowaniu postaw patriotyczno-obronnych nowo wcielonych żołnierzy;
- kształtowaniu pożądanego obrazu wojska w społeczeństwie i korzystnych dla obronności postaw społecznych;
- czynnym udziale społeczeństwa w działalności na rzecz obrony cywilnej.

Rys. 1. Struktura edukacyjno-obronna społeczeństwa Francji

Wychowanie patriotyczno-obronne młodzieży szkolnej i studentów opiera się na współpracy szkół i sił zbrojnych w ramach porozumienia podpisanego przez ministrów edukacji narodowej i obrony. Organem koordynującym, jest wspólna komisja. W myśl porozumienia, jednostki, instytucje i

sztaby wojskowe współpracują ze szkołami i innymi placówkami oświatowymi funkcjonującymi w pobliżu miejsca ich dyslokacji. Współpraca ta finansowana jest z budżetu Ministerstwa Obrony.

Najczęściej stosowane formy tej współpracy to:

- wizyty żołnierzy w szkołach (placówkach oświatowych);
- udostępnianie szkołom przez siły zbrojne filmów i broszur o tematyce obronnej;
- „dni otwartych koszar” (zwiedzanie jednostek wojskowych, baz sił powietrznych i morskich, okrętów bojowych);
- zajęcia i zawody z zakresu sportów obronnych, organizowane na terenie jednostek wojskowych.

W procesie edukacji patriotyczno-obronnej młodzieży szkolnej, dużą rolę odgrywa wojskowe szkolnictwo przygotowawcze. Zajmuje się ono wstępnym przygotowaniem kandydatów na oficerów w liceach wojskowych. Pogłębianiem wiedzy obronnej francuskich osobistości piastujących stanowiska w urzędach państwowych, w wojsku i w innych sektorach, zajmuje się Centrum Wyższych Studiów Wojskowych, Centrum Wyższych Studiów Uzbrojenia i Instytut Wyższych Studiów Obrony Narodowej (IHEDN).

IHEDN podlega premierowi - odpowiedzialnemu konstytucyjnie za obronę narodową - za pośrednictwem Sekretariatu Generalnego Obrony Narodowej. Współpracuje on z uniwersytetami i szkołami wyższymi oraz placówkami badawczymi wykonującymi zadania w dziedzinie obrony, a także prowadzi studia i badania dotyczące obrony. Instytut organizuje sesje krajowe i regionalne.

Sesja krajowa odbywa się w Paryżu i trwa około dziewięciu miesięcy. Słuchacze dzieleni są na 14-osobowe, zróżnicowane środowiskowo komitety.

Sesje regionalne (przeważnie cztery) odbywają się co roku w kilku miastach na prowincji lub w departamentach zamorskich. Łączny ich wymiar wynosi około 14 dni, rozłożonych na cztery tygodnie.

Słuchaczami zarówno sesji krajowych jak i regionalnych, są osoby w wieku od 35 do 50 lat, wywodzące się niemal w równych proporcjach z: sił zbrojnych, urzędów państwowych, przedsiębiorstw oraz wolnych zawodów i ośrodków opiniotwórczych.

Kandydaci na słuchaczy będący funkcjonariuszami cywilnymi lub wojskowymi kierowani są przez stosowne departamenty ministerialne. Inne osoby mogą zgłaszać swoją kandydaturę bezpośrednio w instytucie lub być wysuwane przez swoje organizacje zawodowe.

IHEDN ma na celu m.in. pogłębianie wiedzy obronnej, w tym zapoznanie z problematyką bezpieczeństwa kraju oraz rolę jaką spełnia Francja w ogólnoeuropejskim oraz światowym systemie bezpieczeństwa.

Do głównych zadań instytutu należy:

- dostarczanie francuskim osobistościom, z różnych sektorów działalności zawodowej, pogłębionych informacji o ważnych problemach związanych z obronnością (w czasie sesji krajowych i regionalnych);

- wspieranie byłych słuchaczy w zakresie ww. działalności;

- prowadzenie i inicjowanie studiów oraz badań naukowych dotyczących obronności i bezpieczeństwa kraju;

- udzielanie odpowiedniej pomocy uniwersytetom i instytucjom powołanym do nauczania, dostarczania informacji, prowadzenia studiów i badań naukowych⁵.

We Francji używa się pojęcia obrona cywilna i ochrona cywilna. Obrona i ochrona cywilna znajdują się w gestii ministra spraw wewnętrznych.

---

⁵ Por. M. Kucharski, W. Zajdziński, R. Jastrzebski, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP. Diagnoza*, AON, Warszawa 1996.

Wojsko francuskie bardzo często bierze udział w działaniach o charakterze pomocniczym (katastrofy, powódzie lub trzęsienia ziemi). Niektóre organa wojskowe na stałe wchodzi w skład jednostek obrony i ochrony cywilnej. Inne znajdują się pod dowództwem wojskowym, ale są specjalnie szkolone w tym zakresie.

Niezwykle istotną rolę w edukacji obronnej społeczeństwa Francji spełnia obrona cywilna. Głównym zadaniem obrony cywilnej jest: zapewnienie bezpieczeństwa władz i administracji, zapewnienie ogólnego bezpieczeństwa, ochrona obiektów cywilnych, których funkcjonowanie jest niezbędne do prowadzenia skutecznej obrony kraju oraz życia ludności, ratownictwo ludności, utrzymanie i wzmacnianie woli oporu ludności przeciwko skutkom agresji.

Ochrona cywilna ma za zadanie zapewnienie bezpieczeństwa ludności i mienia poprzez zapobieganie oraz organizowanie akcji ratunkowych.

W czasie pokoju ochrona cywilna dysponuje własnymi środkami i ludźmi.

NIEMCY

W Niemczech, edukacja obronna realizowana jest w oparciu o przedsięwzięcia związane z szeroko rozumianą obroną cywilną. Obrona cywilna, stanowiąca element ogólnego systemu obronnego Niemiec, występuje w dwóch różnych ujęciach - w ramach sojuszu z NATO i w ujęciu narodowym, jako szereg przedsięwzięć realizowanych przez system pozamilitarny państwa.

Głównymi zadaniami obrony cywilnej Niemiec jest: zapewnienie ciągłości funkcjonowania administracji w państwie; wsparcie narodowych i sił zbrojnych NATO, ochrona ludności cywilnej oraz zabezpieczenie funkcjonowania państwa np. działalności poczty i telekomunikacji, usług i produkcji przemysłu spożywczego, komunikacji itp.

Do zadań obrony cywilnej dostosowane są jej struktury organizacyjne. Nadzór nad całością spraw związanych z obroną cywilną sprawuje Federalny Minister Spraw Wewnętrznych.

Szkolenie ludności w zakresie samoobrony realizowane jest przez terenowe agendy obrony cywilnej (landów i gmin). Obejmuje ono przygotowanie ludności do zapobiegania, łagodzenia oraz likwidacji skutków zagrożeń nadzwyczajnych okresu pokoju i wojny. Proces szkolenia ludności wspiera Federalny Związek Samoobrony - jako centralne stowarzyszenie o charakterze publicznym.

Do zadań Związku należy informowanie i wyjaśnianie ludności zagadnień ochrony cywilnej, przede wszystkim związanych z zagrożeniami wynikającymi z klęsk żywiołowych oraz działań wojennych, a także wspieranie landów, gmin i zakładów pracy w szkoleniu ludności na potrzeby samoobrony.

Szkolenie ludności w ramach powszechnej samoobrony opiera się głównie na środkach masowego przekazu. Raz w tygodniu, telewizja niemiecka prezentuje specjalnie przygotowane audycje (o czasie trwania 5-10 minut) z zakresu powszechnej samoobrony. Ponadto, organizowane są kursy dla ratowników różnych specjalności, działających w sytuacjach klęsk żywiołowych. Kursy prowadzone są przez prywatne i charytatywne organizacje świadczące pomoc medyczną i techniczną. Należą do nich: Niemiecki Czerwony Krzyż (DRK); Maltańskie Towarzystwo Pomocy (MHD); Johannicka pomoc przy wypadkach (JUH); Niemieckie Towarzystwo Ratowania Życia (DLRG); Związek Pracowników Samarytan (ASB); Organizacja Pomocy Technicznej (YHW). Kursy te finansowane są z budżetu federalnego.

Kolejną formą edukacji obronnej społeczeństwa jest praca informacyjna prowadzona przez wyspecjalizowane komórki organizacyjne Ministerstwa Obrony. Za całokształt spraw związanych z propagowaniem wiedzy z zakresu polityki obronnej państwa odpowiedzialny jest Sztab Informacyjno-Prasowy podległy ministrowi obrony. Jemu też, pod względem specjalistycz-

nym, podporządkowana jest Akademia Bundeswehry ds. Informacji i Komunikacji. Placówka ta opracowuje ekspertyzy naukowe z zakresu pracy informacyjnej, analizuje postawy światopoglądowe społeczeństwa niemieckiego, informuje obywateli o polityce bezpieczeństwa kraju, kształtuje pożądane postawy społeczne w zakresie obronności oraz kształci kadry dla potrzeb służby informacyjno - prasowej wojska.

Kierownicze kadry administracji państwowej i samorządowej szkolone są w Akademii Obrony Cywilnej. Szkolenie to obejmuje przygotowanie odpowiedzialnych za sprawy obrony cywilnej przedstawicieli administracji na szczeblu federacji, landów, gmin i związków gmin, a także specjalistów z gospodarki do realizacji zadań obronnych w przypadku zagrożenia wojennego. Dotyczy ono:

- opanowania treści zapisów tzw. „ustaw obronnych”;
- organizacji ćwiczeń i wypracowania wspólnych wniosków dotyczących obrony cywilnej;
- organizacji współpracy pomiędzy organami cywilnymi i wojskowymi.

Kadra kierownicza administracji państwowej bierze udział w ćwiczeniach sił zbrojnych na zasadach obowiązujących obywateli Niemiec, w tym oficerów i, podoficerów oraz żołnierzy rezerwy. Z racji zajmowanych stanowisk kierowniczych w administracji państwowej i samorządowej osoby te mogą uczestniczyć, na zasadzie dobrowolności, w różnego rodzaju kursach i seminariach dotyczących obronności, organizowanych przez akademie zarówno państwowe jak i Bundeswehry.

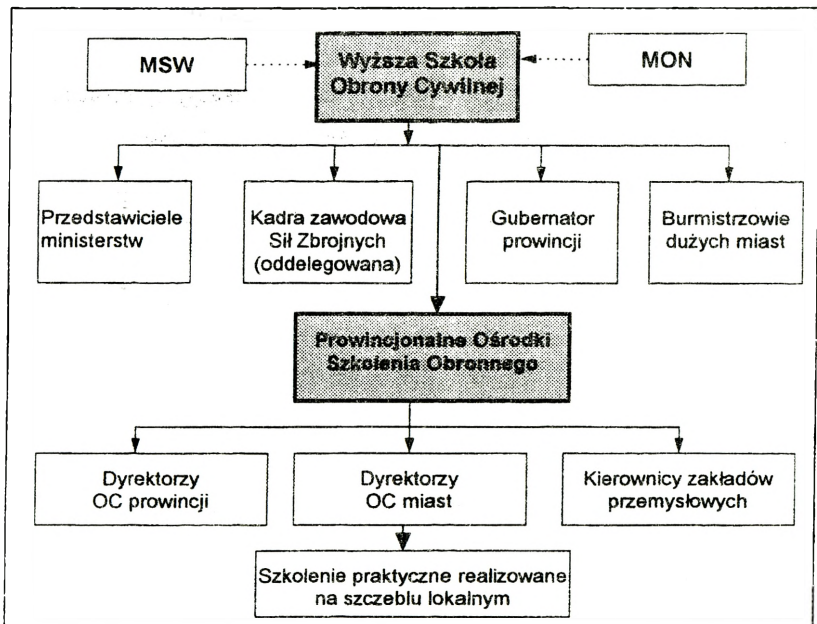
Młodzież szkolna i akademicka nie jest objęta szkoleniem obronnym. Uczy się ona tylko zasad zachowania się i postępowania w przypadku alarmu przeciwpożarowego. Z młodzieżą tą oficerowie Bundeswehry ds. młodzieży organizują, w porozumieniu z dyrektorami szkół, spotkania informacyjne nt. Sił Zbrojnych Niemiec.

TURCJA

Edukacja obronna społeczeństwa prowadzona jest w ramach obrony cywilnej. Za przygotowanie ludności do działania w okresie zagrożenia i wojny oraz podczas katastrof i klęsk żywiołowych odpowiada Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Zgodnie z ustawą każdy obywatel między 15 a 56 rokiem życia, który nie podlega obowiązkowi służby wojskowej, jest zobowiązany do uczestniczenia w szkoleniu i czynnego udziału w obronie cywilnej.

Proces szkolenia w ramach obrony cywilnej (rys.2) realizowany jest na szczeblu centralnym, wojewódzkim i lokalnym.

Rys. 2. Struktura edukacji obronnej społeczeństwa Turcji

Szkolenie na szczeblu centralnym realizowane jest stosownie do zadań uzgodnionych na okres pięcioletni przez przedstawicieli wszystkich ministerstw i cywilnych organizacji pozamilitarnych.

W miastach i miasteczkach, szkolenie odbywa się według odrębnych planów. Za szkolenie w prowincjach odpowiadają gubernatorzy, a w miastach burmistrzowie. Dyrektorzy (eksperti, szefowie) zatrudnieni w centralnych i prowincjonalnych organach obrony cywilnej i innych komórkach lokalnych, szkoleni są w ramach organizowanych seminariów i konferencji. Szkolenie realizowane jest w sposób scentralizowany w Wyższej Szkole Obrony Cywilnej.

Na szczeblu lokalnym, ludność bierze raz w roku udział w szkoleniu praktycznym (1 dzień). Za organizację i prowadzenie tego szkolenia odpowiada przedstawiciel burmistrza.

Przedsięwzięcia związane z działalnością edukacyjną społeczeństwa Turcji w zakresie obronności finansowane są z budżetu państwa.

2.2. Szkolenie obronne w wybranych państwach neutralnych

FINLANDIA

Program edukacji obronnej jest opracowywany na szczeblu krajowym przez Ministerstwo Obrony wspólnie z Ogólnokrajowym Stowarzyszeniem Kursów Obronnych.

Za edukację obronną społeczeństwa odpowiadają dowódcy okręgów i obwodów wojskowych oraz lokalne oddziały organizacji patriotycznych i paramilitarnych.

W szkołach średnich i na wyższych uczelniach nie prowadzi się szkoleń obronnych. Podstawową formą edukacji obronnej społeczeństwa są ćwiczenia i kursy organizowane przez siły zbrojne, według programu dla jedno-

stek pomocniczych, z udziałem ochotników (kobiet i mężczyzn) w wieku powyżej 17 lat.

Przedsięwzięcia organizowane w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa są szeroko propagowane przez środki masowego przekazu.

Edukacja obronna społeczeństwa realizowana jest również w ramach obrony cywilnej.

Dużą wagę przywiązuje się do kształcenia kadr administracji państwowej.

System szkolenia pracowników administracji państwowej w zakresie obronności obejmuje całokształt polityki obronnej i jest tak zorganizowany, że zapewnia właściwą koordynację współpracy między poszczególnymi ogniwami władzy i administracji państwowej, w ramach utrzymywania właściwej sprawności systemu obrony narodowej.

Szkolenie w zakresie obronności jest organizowane zgodnie z wytycznymi i pod nadzorem Rady Obrony. Kursy prowadzone są na dwóch szczeblach: państwowym i regionalnym. Kandydaci na kursy szczebla państwowego są typowani przez sekretariat rady obrony. Za planowanie i opracowywanie programów kursów odpowiedzialny jest Komitet ds. Szkolenia w Zakresie Obronności. W jego skład wchodzi przedstawiciele ministerstw: spraw zagranicznych, obrony, spraw wewnętrznych oraz oświaty, a ponadto przedstawiciele kierownictwa sił zbrojnych i członkowie innych organizacji.

Celem kursów szczebla państwowego jest:

- zapoznanie osób cywilnych i wojskowych, zajmujących kierownicze stanowiska w centralnych organach władzy oraz administracji cywilnej i wojskowej, z całokształtem polityki bezpieczeństwa, w tym z organizacją systemu obronnego państwa i zadaniami stojącymi przed poszczególnymi jego komponentami;

- promocja współdziałania między osobami zajmującymi kluczowe stanowiska w różnych ogniwach systemu obronnego;

- wypracowywanie wniosków co do kierunków i sposobów doskonalenia systemu kierowania obroną narodową oraz współdziałania różnych ogniw tego systemu.

Na szczeblu państwowym organizowane są cztery rodzaje kursów.

Podstawowy kurs państwowy jest organizowany 4 razy w roku, w grupach liczących po około 40 osób. Czas trwania - 17 dni roboczych. Jego celem jest przekazanie uczestnikom pełnej wiedzy o polityce bezpieczeństwa.

Wyższy kurs państwowy jest organizowany 2 razy w roku dla osób, które ukończyły podstawowy kurs państwowy przed pięcioma lub więcej laty. Zajęcia odbywają się w czasie dwóch dwudniowych sesji. Jego celem jest zapoznanie uczestników z aktualną sytuacją w zakresie bezpieczeństwa i prognozami jej rozwoju. Liczba szkolonych w poszczególnych grupach wynosi około 80-100 osób.

Uzupełniający kurs państwowy jest organizowany dwa razy w roku dla osób które ukończyły podstawowy kurs państwowy przed dziesięcioma laty. Zajęcia trwają jeden dzień, a ich celem jest zapoznanie uczestników z aktualną sytuacją w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa. Liczba szkolonych w poszczególnych grupach wynosi 80-100 osób.

Specjalne kursy państwowe organizowane są, w zależności od potrzeb, dla wyselekcjonowanej grupy osób. Zajęcia trwają od dwóch do pięciu dni i obejmują główne zagadnienia dotyczące planowania i wymiany informacji w dziedzinie polityki bezpieczeństwa.

Za organizację kursów państwowych i realizację ustalonych programów odpowiada dowódca Sił Zbrojnych Finlandii. Są one prowadzone w Akademii Obrony Narodowej w Santahamina (Helsinki).

Podobne kursy organizowane są na szczeblu lokalnym. Wśród nich można wyróżnić: kursy ogólne; kursy w zakresie spraw obronnych; wyższe kursy ogólne; wyższe kursy w zakresie spraw obronnych i inne.

Celem wymienionych kursów jest m.in.:

- prezentacja ogólnych założeń polityki bezpieczeństwa i zadań w zakresie obrony narodowej;
- zapoznanie uczestników z zadaniami regionalnej i lokalnej społeczności w zakresie obronności;
- programowanie współpracy władz regionalnych i lokalnych w zakresie realizacji zadań na rzecz obronności.

Kurs ogólny, organizowany na szczeblu wojewódzkim, jeden raz w roku, z udziałem 50-60 osób (trwa 4-5 dni). Jego celem jest zapoznanie uczestników z ogólnymi założeniami polityki bezpieczeństwa państwa.

Kurs w zakresie spraw obronnych, organizowany na szczeblu wojewódzkim, jeden raz w roku, dla 50-60 osób (trwa 4-6 dni). Ma na celu podniesienie poziomu zdolności i gotowości rejonu do realizacji zadań obronnych.

Wyższy kurs ogólny, organizowany w miarę potrzeb, dla grupy liczącej 60-100 osób (trwa jeden - dwa dni). Ma na celu zapoznanie uczestników z ogólnymi zadaniami dotyczącymi obrony narodowej.

Wyższy kurs w zakresie spraw obronnych, organizowany cyklicznie w wymiarze trzech dni dla 50-60 osób. Uczy planowania działań na szczeblu lokalnym na wypadek sytuacji nadzwyczajnej.

Inne kursy organizowane są w zależności od potrzeb i trwają kilka godzin. Dotyczą one spraw bezpieczeństwa lokalnego.

AUSTRIA⁶

Przedsięwzięcia z zakresu edukacji obronnej społeczeństwa realizowane są, przede wszystkim, w ramach obrony psychologicznej, będącej elementem systemu obronnego Austrii. Szkolenie obronne ma na celu pobudzanie oraz umacnianie w austriackim społeczeństwie przekonania o słuszności i celo-

---

⁶ Zob. M. Kucharski, K. Kucharski, *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP. Diagnoza*, AON, 1996.

wości obrony powszechnej oraz wykazanie, że społeczeństwo austriackie jest gotowe do obrony niepodległości, wolności i swobód demokratycznych.

W ramach obrony psychologicznej realizuje się:

- szkolenie polityczne, obejmujące wszystkie szczeble edukacji obywatela;
- kształtowanie opinii publicznej;
- bieżącą działalność informacyjną.

Szczególną wagę przykłada się do prowadzonego w szkołach szkolenia politycznego, stanowiącego podstawę dalszej edukacji obronnej obywateli. Celem tego szkolenia jest przybliżenie uczniom całości problematyki związanej z powszechną obroną. W tym celu Ministerstwo Oświaty ściśle współpracuje i koordynuje z Ministerstwem Obrony przedsięwzięcia z zakresu edukacji obronnej prowadzone w swoich placówkach oświatowych.

Istotnym elementem edukacji obronnej społeczeństwa Austrii jest ochrona ludności w ramach obrony cywilnej. Wyrażająca się szkoleniem ludności w zakresie umożliwiającym jej przetrwanie w sytuacjach niebezpiecznych oraz udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych i katastrof. Jej wyspecjalizowane siły ratownicze szkolą się w szkołach ochrony cywilnej ludności, w szkołach ratowniczych oraz federalnej szkole ochrony cywilnej, która podlega Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Programy tych szkół obejmują takie tematy jak: ochrona w przypadku klęsk żywiołowych, ochrona przed promieniowaniem, transport niebezpiecznych materiałów i inne.

Ważnym elementem obrony psychologicznej jest szkolenie polityczno-wojskowe w Siłach Zbrojnych i propagowanie przez nie w społeczeństwie problematyki obronnej kraju. Za koordynację tych przedsięwzięć, na szczeblu Ministerstwa Obrony, odpowiada Oddział Służby Informacyjno-Prasowej i Biuro Polityki Wojskowej.

2.3. Szkolenie obronne w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej

Zmiany systemów społeczno-politycznych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej spowodowały przemiany strukturalne we wszystkich sferach funkcjonowania tych państw, w tym także w sferze edukacji obronnej. W państwach tych przystąpiono do poszukiwania nowych rozwiązań organizacyjno-prawnych, uwzględniających ich własną specyfikę oraz doświadczenia innych krajów w tej dziedzinie.

ROSJA

Od 1991 roku, edukacją obronną społeczeństwa zajmują się dwie wyspecjalizowane organizacje:

- Rosyjska Organizacja Sportów Techniczno - Obronnych (ROSTO)⁷;
- Ministerstwo do Spraw Obrony Cywilnej.

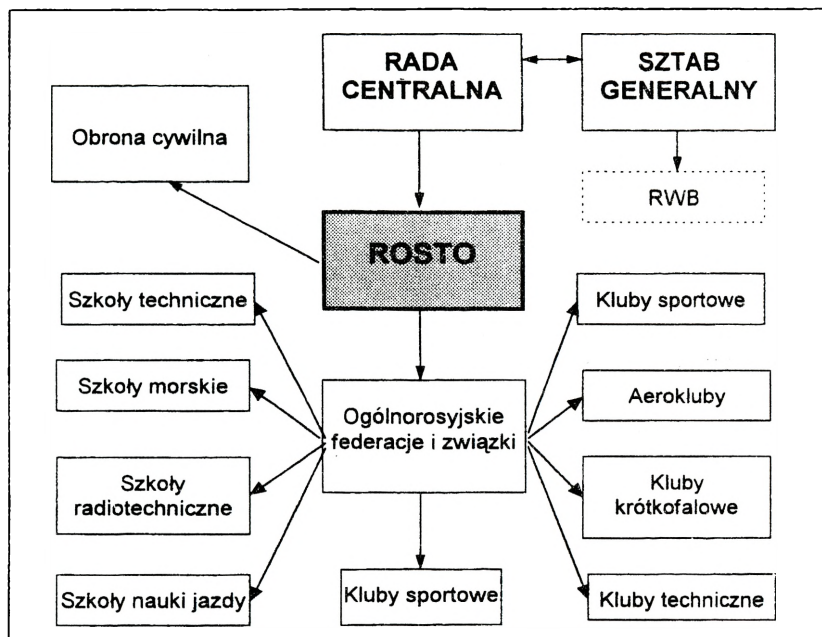
ROSTO powstała w 1991 r. w wyniku reorganizacji Ochotniczego Stowarzyszenia Współpracy z Armią, Lotnictwem i Flotą. Jej organem naczelnym jest Rada Centralna (rys. 3).

W skład ROSTO wchodzi 12 ogólnorosyjskich federacji i związków, które prowadzą statutową działalność w zakresie przygotowania lotniczego, sportów technicznych i obronnych. Dziewięć z nich posiada swoje przedstawicielstwa w międzynarodowych organizacjach zajmujących się edukacją obronną społeczeństwa.

Organizacja ta posiada 8 centralnych klubów sportowych, 150 aeroklubów, 1115 klubów sportowo-technicznych, 150 klubów strzeleckich, ok. 200 szkół przewodników psów, 333 kluby techniczne oraz kilkaset klubów krótkofalowców. Dysponuje 336 szkołami jazdy, 69 szkołami technicznymi, 28 szkołami radiotechnicznymi i 9 szkołami morskimi.

---

⁷ W czerwcu 1995 r. dekretem prezydenta Jelcyna utworzono dodatkowo młodzieżową organizacją paramilitarną - Rosyjskoje Wojskoje Bractwo (RWB).

Rys. 3. Struktura organizacyjna edukacji obronnej społeczeństwa Federacji Rosyjskiej

Głównym zadaniem statutowym ROSTO jest szkolenie jej członków, w różnych specjalnościach, dla potrzeb Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej.

Sztab Generalny Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej corocznie podpisuje z ROSTO porozumienie dotyczące liczby osób, które będą uczestniczyły

w specjalistycznych kursach przygotowujących poborowych do służby wojskowej.

W ramach reorganizacji struktur obronnych Federacji Rosyjskiej, w 1991 r. utworzony został Państwowy Komitet ds. Obrony Cywilnej, Nadzwyczajnych Sytuacji i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiolowych, który w 1993 r. przekształcony został w Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej stanowiący centralny organ administracji państwowej. Jego zadaniem jest organizowanie i koordynowanie działalności pozostałych ministerstw i innych organów władzy w zakresie prognozowania, zapobiegania sytuacjom nadzwyczajnym oraz postępowania w czasie ich zaistnienia, a także szkolenie wyższych kadr administracji rządowej i państwowej w zakresie działalności obronnej państwa.

Współpraca Ministerstwa ds. Obrony Cywilnej z organizacjami prowadzącymi edukację obronną społeczeństwa polega m.in. na szkoleniu przedstawicieli lokalnych władz administracyjnych oraz przedstawicieli zakładów pracy.

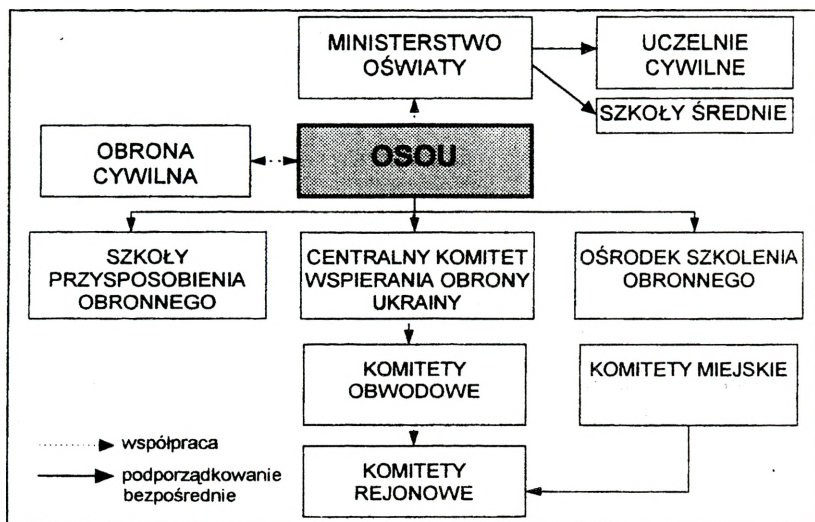
UKRAINA

Po rozpadzie Związku Radzieckiego i uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości, głównym elementem systemu edukacji obronnej jest Towarzystwo Wspierania Obrony Ukrainy (OSOU), powstałe z przejętego, republikańskiego oddziału Ochotniczego Towarzystwa Wspierania Armii, Lotnictwa i Floty.

OSOU jest organizacją społeczną, nad którą ogólny nadzór merytoryczny sprawuje Ministerstwo Oświaty (rys. 4).

OSOU realizuje następujące zadania:

- wychowanie wojskowo-techniczne i przygotowanie młodzieży do pełnienia służby w siłach zbrojnych, Gwardii Narodowej, WOP, OC oraz Wojskach Wewnętrznych MSW;
- przygotowywanie specjalistów dla potrzeb sił zbrojnych i gospodarki narodowej, w tym w 37 specjalnościach odpłatnie;

Rys. 4. System edukacji obronnej społeczeństwa Ukrainy

- szkolenie fizyczne i sportowe młodzieży (sporty lotnicze, spadochroniarstwo, sporty motorowe, wodne i motorowodne, krótkofalarstwo, nurkowanie, modelarstwo, itp.) pod kątem przyszłej specjalności wojskowej;

- współpraca z przemysłem i przedsiębiorstwami produkującymi wyposażenie i sprzęt na potrzeby OSOU oraz wspierającymi finansowo tę organizację.

OSOU dysponuje strukturą rozbudowaną na całym terytorium Ukrainy. W jej skład wchodzi:

- Centralny Komitet Wspierania Obrony Ukrainy (CKWOU);
- 25 komitetów obwodowych, 2 komitety miejskie (Kijów i Sewastopol) oraz 59 komitetów rejonowych;

- organizacje centralnego podporządkowania (kluby sportowe, aerokluby, Centralny Klub Sportów Wodnych i Morskich oraz 19 kombinatów przemysłowych, obejmujących prawie wszystkie dziedziny gospodarki narodowej);

- 140 szkół i ośrodków szkolenia, przygotowujących do służby oraz pracy w siłach zbrojnych.

Ważne miejsce w systemie edukacji obronnej Ukrainy zajmują szkoły średnie i uczelnie wyższe realizujące program wychowania obronnego. Do procesu edukacji patriotyczno - obronnej społeczeństwa włączają się również niektóre partie i organizacje polityczne (Ukraińskie Zgromadzenie Narodowe (UNA) i „Ruch”). Tworzą one młodzieżowe organizacje paramilitarne o charakterze nacjonalistycznym („Płast” i inne).

Wysoką rangę w edukacji obronnej społeczeństwa Ukrainy odgrywa, ściśle współpracująca z OSOU, obrona cywilna. Funkcje szefów OC na poszczególnych szczeblach administracji rządowej i państwowej, sprawują kierownicy organów administracyjnych oraz dyrektorzy przedsiębiorstw.

Ukraiński system edukacji obronnej jest konglomeratem starych radzieckich struktur, form i metod szkolenia ale i nowych treści odpowiadających rzeczywistości suwerennego państwa.

3. OGÓLNE ZASADY ORGANIZOWANIA I PROWADZENIA SZKOLENIA OBRONNEGO W RP

Miejsce, rola i zadania szkolenia obronnego w systemie obronnym państwa, zależą bezpośrednio od struktury, celów i zadań tego systemu.

System obronny państwa, stanowiący skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych, wzajemnie powiązanych i działających na rzecz obrony państwa, składa się z trzech podstawowych elementów:

- podsystemu kierowania obronnością;
- podsystemu - układu militarnego;
- podsystemu - układu pozamilitarnego.

Głównym celem systemu obronnego RP jest przeciwdziałanie zagrożeniom okresu pokoju i wojny oraz realizacja zewnętrznych i wewnętrznych zadań obronnych, w tym:

- ochrona ludności przed katastrofalnymi zagrożeniami przemysłowymi, klęskami żywiołowymi i skutkami działań wojennych;
- natychmiastowe stawienie oporu każdej agresji militarnej, a w przypadku wojny - możliwie najdłuższe stawianie zorganizowanego oporu celem powstrzymania inwazji.

Sprawność tego systemu, potencjał i możliwości są pochodną nie tylko jego bazy materialnej (nakładów finansowych, potencjału produkcyjnego, zapasów strategicznych, infrastruktury obronnej) i stanowiącego prawa. Podstawowym warunkiem wydaje się być szeroko widziana świadomość obronna społeczeństwa oraz właściwe, merytoryczne i praktyczne przygotowanie kadr - zarówno cywilnych jak i wojskowych - odpowiedzialnych w państwie za kierowanie obronnością (systemem obronnym) i realizujących zadania obronne. Zadanie to realizowane jest w ramach szkolenia obronnego, jako jednego z głównych elementów przygotowań obronnych państwa.

Stosownie do struktury systemu obronnego, wyróżnia się w nim dwa podstawowe działy:

- szkolenie sił zbrojnych;
- szkolenie ogniw układu pozamilitarnego, nazywane również szkoleniem ogólnobronnym.

Problematykę szkolenia obronnego ogniw układu pozamilitarnego regulują odpowiednie przepisy następujących aktów prawnych:

- ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 4 z 1992 r. poz. 16, Nr 40, poz. 174 i Nr 54 poz. 254; z 1994 r. Nr 43, poz. 165; z 1996 r. Nr 4, poz. 44, Nr 10 poz. 56 i Nr 106 poz. 496 oraz 1997 r. Nr 6 poz. 31);
- ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 20, poz. 104);
- rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1994 r. w sprawie wykazu zadań państwowych, które mogą być zlecane jednostkom niepaństwowym (Dz.U. Nr 131, poz. 657);
- uchwały Nr 3/97 Komitetu Obrony Kraju z dnia 28 kwietnia 1997 r. w sprawie szkolenia obronnego kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej (Biuletyn KOK Nr 2, poz. 5);
- uchwały Nr 72 Rady Ministrów z dnia 4 października 1994 r. w sprawie szkolenia obronnego kadr kierowniczych administracji publicznej (Monitor Polski Nr 56 z 28 października 1994 r. poz. 482);
- rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.Urz. Nr 91, poz. 421);
- rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej (Dz.U. Nr 94, poz. 426);

- zarządzenia Nr 113/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 grudnia 1994 r. w sprawie wprowadzania w Akademii Obrony Narodowej wyższych kursów obronnych;

- decyzji Nr 70/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 sierpnia 1994 r. w sprawie zasad i trybu współpracy jednostek organizacyjnych resortu obrony Narodowej ze stowarzyszeniami prowadzącymi działalność związaną bezpośrednio z obronnością państwa (Dz. Roz. MON z 1994 r. poz. 72) oraz wydanych na jej podstawie wytycznych Sekretarza Stanu - I Zastępcy Ministra Obrony Narodowej oraz Szefa Sztabu Generalnego WP w sprawie trybu realizacji przez jednostki organizacyjne resortu Obrony Narodowej porozumień (umów) o współpracy ze stowarzyszeniami);

- zarządzenia Nr 36 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 października 1992 r. w sprawie rodzajów szkół, których uczniowie podlegają obowiązkowi odbywania przysposobienia obronnego i zasad organizacji zajęć przysposobienia obronnego w szkołach (Dz. Urz. MEN Nr 8 z 1992 r. zm. Nr 5 z 1993 r.);

- porozumienia stowarzyszeń społecznych z Ministrem Obrony Narodowej.

Postanowienia wymienionych aktów prawnych nakładają obowiązek organizowania szkolenia obronnego dla:

- kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej;
- formacji obrony cywilnej;
- jednostek przewidzianych do militaryzacji;
- młodzieży szkół ponadpodstawowych;
- ludności w zakresie powszechnej samoobrony;
- członków stowarzyszeń społecznych - w ramach ich statutowej działalności i w zakresie uzgodnionym z Ministrem Obrony Narodowej.

Ogólny nadzór nad organizacją i prowadzeniem szkolenia obronnego sprawuje Sekretarz Komitetu Obrony Kraju. Do zakresu działania Ministra Obrony Narodowej w tej dziedzinie, należy koordynowanie i programowanie

szkolenia obronne, organizowanie ogólnokrajowych oraz regionalnych gier i ćwiczeń obronnych a także planowanie uczestnictwa organów administracji państwowej, instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych i innych podmiotów w grach i ćwiczeniach ogólnobronnych oraz w ćwiczeniach sił zbrojnych.

3.1. Cele, zadania, rodzaje, formy i metody szkolenia obronnego

Szkolenie obronne spełnia następujące, podstawowe funkcje:

- przede wszystkim - jako instrument stricte nauczający - umożliwia i urealnia proces praktycznego wdrażania istniejącego dorobku obronnego w zakresie rozwiązań koncepcyjno-normatywnych i organizacyjno-planistycznych;

- w innym ujęciu, jako instrument kontrolno-sprawdzający oraz doskonało-doświadczalny, szkolenie umożliwia ciągłą weryfikację i doskonalenie, zarówno struktur jak i zasad funkcjonowania systemu obronnego państwa.

Do głównych celów szkolenia obronnego zaliczyć należy:

- kształtowanie świadomości obronnej całego społeczeństwa, w tym wyrabianie przekonania o słuszności podjętych procesów integracyjnych ze strukturami zachodnioeuropejskimi i euroatlantyckimi;

- przygotowanie kadr kierowniczych administracji publicznej do kierowania oraz zarządzania systemem obronnym i jego poszczególnymi elementami podczas rozwiązywania sytuacji kryzysowych, podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny;

- przygotowanie ogniw i jednostek organizacyjnych układu pozamilitarnego do realizacji, uzgodnionych z siłami zbrojnymi, działań podejmowanych w okresie pokoju, zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny;

- kształtowanie wśród ludności cywilnej praktycznych umiejętności: reagowania i postępowania, ochrony własnego zdrowia i życia oraz udzielania pomocy poszkodowanym w warunkach ekstremalnych zagrożeń czasu pokoju i wojny.

Zasadniczym zadaniem stojącym przed szkoleniem obronnym w układzie pozamilitarnym jest przygotowanie:

1) organów władzy i administracji publicznej oraz podległej im kadry kierowniczej wraz z jej aparatem wykonawczym - do kierowania przygotowaniami obronnymi w okresie pokoju oraz realizacji zadań obronnych w czasie kryzysu, zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w innych sytuacjach ekstremalnych, w tym w czasie wojny;

2) formacji obrony cywilnej - do indywidualnego i zespołowego wykonywania zadań związanych z prowadzeniem prac w czasie akcji ratunkowych w powstałych rejonach porażenia oraz w ramach zwalczania klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska, a także usuwania ich skutków;

3) młodzieży szkolnej i pozostałej ludności - do wykonywania podstawowych czynności z zakresu samoobrony indywidualnej i zbiorowej, w tym m.in. odnoszących się do ochrony własnego zdrowia i życia, gospodarstwa domowego i udzielania pomocy poszkodowanym;

4) ludności (członków) zrzeszonej w stowarzyszeniach społecznych - do podjęcia obowiązku służby w obronie cywilnej i do służby wojskowej.

Szkolenie obronne, ze względu na jego cele i formy, dzieli się na:

- podstawowe;
- uzupełniające;
- doskonalące.

Szkolenie podstawowe realizowane jest w odniesieniu do formacji obrony cywilnej, jednostek militaryzowanych oraz jednostek sił zbrojnych.

Szkolenie uzupełniające realizowane jest wyłącznie w odniesieniu do kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej.

Szkoleniem doskonalącym są objęci wszyscy uczestnicy szkolenia obronnego.

Formy i metody realizacji wymienionych rodzajów szkoleń zostały opisane w dalszej części niniejszego rozdziału.

3.2. Szkolenie obronne kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej

Celem szkolenia obronnego kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej jest:

- 1) kształtowanie świadomości obronnej osób objętych tym szkoleniem;
- 2) doskonalenie znajomości i praktycznych umiejętności realizacji zadań w zakresie obronności;
- 3) nabywanie i doskonalenie umiejętności współdziałania organów i jednostek organizacyjnych administracji z odpowiednimi dowództwami i jednostkami organizacyjnymi sił zbrojnych podczas rozwiązywania sytuacji operacyjno-obronnych;
- 4) doskonalenie kierowania i zarządzania podczas podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny;
- 5) weryfikowanie przyjętych rozwiązań w zakresie obronności.

Szkolenie obejmuje problematykę dotyczącą: polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej Rzeczypospolitej Polskiej; podwyższania gotowości obronnej państwa; zaspokajania potrzeb sił zbrojnych; przygotowań gospodarczo-obronnych; ochrony struktur państwa; zagrożeń czasu pokoju i wojny; ochrony ludności oraz kierowania obronnością. Obowiązani są je organizować: ministrowie, przewodniczący komisji i komitetów sprawujących funkcję naczelnego organu administracji państwowej, kierownicy centralnych organów administracji rządowej, kierownicy urzędów centralnych, kierownicy instytucji państwowych nie podporządkowanych naczelnemu organowi administracji państwowej, a także kierownicy jednostek organiza-

cyjnych podległych i podporządkowanych tym organom (kierownikom) oraz przez nie nadzorowanych.

Szkolenie obronne kadr kierowniczych, ze względu na jego cele i formy, dzieli się na szkolenie uzupełniające i doskonalące.

Szkolenie uzupełniające, organizowane cyklicznie, ma na celu uzupełnienie wiadomości z zakresu obronności oraz przygotowanie osób zajmujących stanowiska kierownicze (przewidzianych do ich objęcia) do wykonywania zadań związanych z obronnością państwa. Obejmuje ono problematykę:

- unormowań prawnych z zakresu obronności;

- planowania, organizowania i koordynowania zadań obronnych w układzie pozamilitarnym;

- rozwiązywania sytuacji kryzysowych oraz współdziałania organów i pozamilitarnych jednostek organizacyjnych z dowództwami i jednostkami organizacyjnymi sił zbrojnych w planowaniu i realizacji zadań obronnych;

- dostosowywania rozwiązań w zakresie obronności państwa do aktualnego stanu prawnego oraz prognozowanych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych.

Szkolenie uzupełniające organizują:

- 1) Akademia Obrony Narodowej na Wyższych Kursach Obronnych - dla osób zajmujących kierownicze stanowiska w administracji rządowej tzn.: ministrów; sekretarzy stanu; podsekretarzy stanu; kierowników urzędów centralnych; zastępców kierowników urzędów centralnych; dyrektorów generalnych oraz dyrektorów i zastępców dyrektorów departamentów, a także wyznaczonych dyrektorów innych komórek organizacyjnych ministerstw i urzędów centralnych; wojewodów i wicewojewodów; dyrektorów generalnych oraz wyznaczonych dyrektorów (kierowników) komórek organizacyjnych urzędów wojewódzkich i jednostek organizacyjnych wchodzących w skład rządowej administracji ogólnej w województwie; wyznaczonych dy-

rektorów (kierowników) urzędów administracji specjalnej stopnia wojewódzkiego.

W szkoleniu na Wyższych Kursach Obronnych mogą również uczestniczyć:

- posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej odpowiednio - na wniosek marszałka Sejmu lub marszałka Senatu;
- osoby zajmujące kierownicze stanowiska w organach, urzędach i instytucjach państwowych nie wchodzących w skład administracji rządowej;
- przewodniczący rad, prezydenci i burmistrzowie miast oraz inne osoby po przednim uzgodnieniu z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów lub na jej zaproszenie.

2) ministrowie, kierownicy urzędów centralnych i wojewodowie;

3) Krajowa Szkoła Administracji Publicznej i inne szkoły wyższe, których program obejmuje szkolenie obronne.

Jedną z podstawowych form szkolenia uzupełniającego kadr kierowniczych administracji publicznej, są funkcjonujące od 1995 r. w Akademii Obrony Narodowej, Wyższe Kursy Obronne. Celem szkolenia na wymienionych kursach jest rozwijanie wiedzy z zakresu obronności państwa, w tym:

1) zapoznanie z problematyką bezpieczeństwa narodowego i strategią obrony państwa;

2) doskonalenie w zakresie:

- podwyższania gotowości obronnej państwa;
- przygotowań gospodarczo-obronnych;
- zaspokajania potrzeb sił zbrojnych RP;
- realizacji zadań obrony cywilnej;

3) kształtowanie umiejętności współdziałania organów i jednostek organizacyjnych układu pozamilitarnego z odpowiednimi dowództwami i jednostkami sił zbrojnych podczas planowania i rozwiązywania sytuacji kryzysowych wynikających z zagrożeń czasu pokoju i wojny;

4) kształtowanie nawyków działania w zakresie ochrony ludności w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń.

Szkolenie na Wyższych Kursach Obronnych organizują:

- Minister Obrony Narodowej, który poprzez Departament Systemu Obronnego: opracowuje założenia programowe, ustala w porozumieniu z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów (KP RM) programy szkolenia, określa zasady organizowania i zabezpieczania szkolenia oraz sprawuje nadzór nad jego realizacją;

- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów: przygotowuje plany szkoleń; kieruje na kursy wyznaczone osoby oraz współdziała z MON i Akademią Obrony Narodowej (AON) w opracowywaniu założeń programowych i ustalaniu programów szkolenia; określa zasady organizowania oraz zabezpieczenia kursów, a także nadzoru nad realizacją szkolenia;

- Akademia Obrony Narodowej - organizuje i zabezpiecza szkolenie w ustalonych grupach.

Zajęcia na Wyższych Kursach Obronnych prowadzą najbardziej doświadczeni nauczyciele AON oraz wybrani przedstawiciele i eksperci administracji rządowej. Pogłębianie i ugruntowywanie wiedzy uczestników kursów odbywa się głównie przez realizację zajęć programowych w formie wykładów i informacji oraz konwersatoriów, zajęć eksperckich i gier decyzyjnych jak również samodzielnego studiowania wydanych opracowań poszczególnych problemów objętych programem szkolenia.

Szkolenie doskonalące ma na celu pogłębianie wiedzy teoretycznej osób objętych tym szkoleniem oraz kształtowanie, doskonalenie i utrwalanie praktycznych umiejętności realizacji zadań w zakresie szeroko rozumianej obronności a także współdziałania ogniów układu pozamilitarnego z dowództwami i jednostkami organizacyjnymi sił zbrojnych. Problematyka szkolenia dotyczy zagadnień związanych z planowaniem, organizowaniem i koordynowaniem zadań obronnych w układzie pozamilitarnym, siłach

zbrojnych oraz systemie kierowania obronnością państwa, a przede wszystkim współdziałania ogniw układu pozamilitarnego z dowództwami i jednostkami organizacyjnymi sił zbrojnych w wykonywaniu zadań obronnych stosownie do zaistniałych zagrożeń bezpieczeństwa państwa.

Szkolenie doskonalące obejmuje gry oraz ćwiczenia obronne i jest organizowane w formie:

1) strategicznej gry obronnej (decyzyjnej) prowadzonej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z udziałem najwyższego kierownictwa państwa, mającej na celu przygotowanie organizacyjno-funkcjonalne tego kierownictwa do działania w razie kryzysu i wojny oraz wypracowania i formułowania wniosków do aktualizacji polityczno-strategicznego planu obrony Rzeczypospolitej Polskiej i innych obowiązujących rozwiązań organizacyjnych. Organizatorem strategicznej gry obronnej (decyzyjnej) jest Sekretarz Komitetu Obrony Kraju;

2) ogólnokrajowej gry (ćwiczenia) strategiczno-obronnej, prowadzonej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z udziałem wybranej kadry kierowniczej i pracowników wykonujących zadania w zakresie obronności resortów i województw, spełniających kluczową rolę w systemie obronnym państwa oraz dowództw i sztabów jednostek organizacyjnych sił zbrojnych, organizowanej przez Ministra Obrony Narodowej;

3) regionalnych gier i ćwiczeń obronnych prowadzonych przez Prezesa Rady Ministrów z udziałem wybranej kadry kierowniczej i pracowników wykonujących zadania w zakresie obronności resortów i województw, resortowych jednostek organizacyjnych funkcjonujących na obszarze danego regionu oraz wydzielonych grup operacyjnych dowództw i sztabów sił zbrojnych - organizowanych przez Ministra Obrony Narodowej;

4) ćwiczeń sił zbrojnych prowadzonych przez Szefa Sztabu Generalnego WP, dowódców rodzajów sił zbrojnych, okręgów wojskowych i związków taktycznych z udziałem kadry kierowniczej i pracowników wykonujących

zadania w zakresie obronności resortów i województw - stosownie do ustaleń Ministra Obrony Narodowej;

5) resortowych oraz wojewódzkich gier i ćwiczeń obronnych, prowadzonych przez ministrów, przewodniczących komisji i komitetów sprawujących funkcje naczelnego organu administracji państwowej, kierowników centralnych organów administracji rządowej, kierowników urzędów centralnych, kierowników instytucji państwowych nie podporządkowanych naczelnemu organowi administracji państwowej, wojewódzkie komitety obrony z udziałem kadry kierowniczej i pracowników wykonujących zadania w zakresie obronności nadzorowanych, podległych i podporządkowanych jednostek organizacyjnych oraz wydzielonych grup operacyjnych sztabów sił zbrojnych;

6) gminnych oraz zakładowych gier i ćwiczeń obronnych, prowadzonych przez wójtów i burmistrzów (prezydentów miast) oraz kierowników zakładów pracy z udziałem własnych sił i środków - stosownie do ustaleń właściwych organów.

Wymienione przedsięwzięcia szkoleniowe, w których uczestniczyć mogą również jednostki przewidziane do militaryzacji, formacje obrony cywilnej oraz osoby objęte szkoleniem w zakresie powszechnej samoobrony, pozwalają weryfikować i usprawniać przyjęte rozwiązania związane z:

- podwyższaniem gotowości obronnej;
- zabezpieczeniem mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk;
- zabezpieczeniem przygotowań militarnej obrony określonych regionów i państwa jako całości;
- ewakuacją dóbr kultury i materialnych, w tym rezerw państwowych z przewidywanych rejonów działań bojowych itp.

Niezmiernie ważnym zagadnieniem w procesie szkolenia obronnego kadr kierowniczych jest właściwy dobór tematyki programu szkolenia. Powinna ona być zróżnicowana w zależności od hierarchii stanowisk służbowych. Tematyka programów szkolenia przeznaczonych dla niższego perso-

nelu kierowniczego (np. w zakładach pracy) powinna obejmować głównie zasady i tryb realizacji zadań obronnych w danej komórce organizacyjnej. Bardziej zróżnicowana powinna być tematyka obronna programów przeznaczonych dla średniego personelu kierowniczego. Jest to podyktowane większą różnorodnością zadań wykonywanych na tym szczeblu. Poza zagadnieniami dotyczącymi poszczególnych metod i technik związanych z realizacją konkretnych zadań obronnych, programy te powinny obejmować również tematy dotyczące ogólnych problemów zarządzania przygotowaniem obronnymi państwa w okresie pokoju i jego obrony w czasie wojny.

Programy szkolenia dla wyższej kadry kierowniczej (szczebla ministerialnego i wojewódzkiego) powinny obejmować przede wszystkim problematykę z zakresu bezpieczeństwa narodowego i strategii obronności, podwyższania gotowości obronnej państwa, zastosowania w sferze obronności najnowszych osiągnięć nauki i techniki, uruchamiania sił i środków w interesie potrzeb obronnych, kierowania procesami informacyjno - decyzyjnymi i współdziałania w systemie obronnym państwa, form i metod sprawnej i rzeczowej oceny skutków powstałych strat biologicznych i zniszczeń materialnych oraz podejmowania decyzji i skutecznego organizowania działalności obronnej.

Efektywna realizacja szkolenia kadr kierowniczych rzutować będzie na realizację zadań obronnych z zakresu: zabezpieczenia sprawnej mobilizacji i przegrupowania wojsk, funkcjonowania systemów komunikacji i łączności, zwiększania wysiłku produkcyjnego oraz rozszerzania zakresu i form świadczeń gospodarki narodowej na rzecz sił zbrojnych w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Efektywność tego szkolenia ma również bezpośrednie przełożenie na umiejętność właściwego reagowania i skuteczność działań w sytuacjach kryzysowych.

3.3. Szkolenie formacji obrony cywilnej

Szkolenie formacji obrony cywilnej (OC) realizowane jest w ramach systemu szkolenia obrony cywilnej, którego celem jest przygotowanie wszystkich organów administracji państwowej, samorządu terytorialnego, ogniw gospodarczych, organizacji społecznych oraz ludności do wykonywania ustawowych obowiązków w zakresie obrony cywilnej, z uwzględnieniem skutków dokonujących się przemian ustrojowych, własnościowych, ekonomicznych i administracyjnych kraju oraz zapewnienie racjonalnego wydatkowania środków przeznaczonych na to szkolenie.

Szkoleniem tym są objęte (rys. 5):

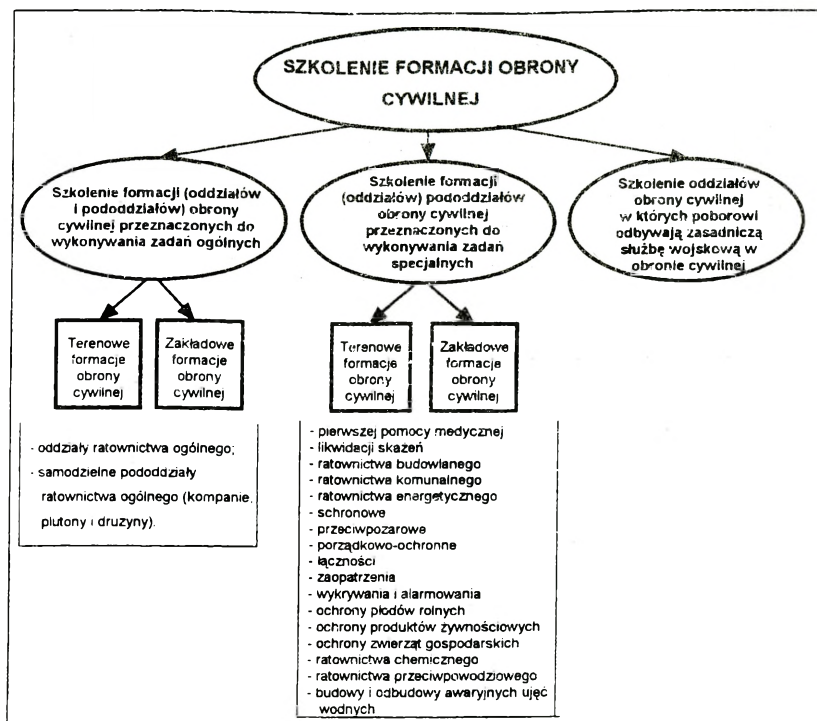
1) formacje obrony cywilnej przeznaczone do wykonywania zadań ogólnych (oddziały oraz samodzielne pododdziały ratownictwa ogólnego);

2) formacje (oddziały i pododdziały) obrony cywilnej przeznaczone do wykonywania zadań specjalnych, w tym:

- pierwszej pomocy medycznej;
- likwidacji skażeń;
- ratownictwa budowlanego;
- ratownictwa komunalnego;
- ratownictwa energetycznego;
- ochronowe;
- przeciwpożarowe;
- porządkowo-ochronne;
- łączności;
- zaopatrzenia;
- wykrywania i alarmowania;
- ochrony płodów rolnych;
- ochrony produktów żywnościowych;
- ochrony zwierząt gospodarskich i pasz;

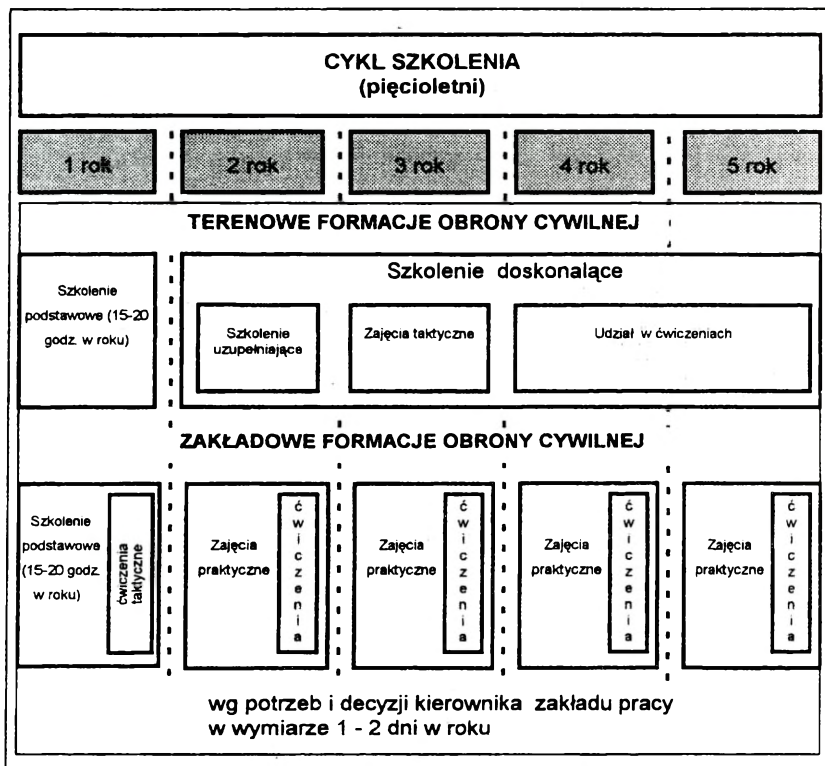
- ratownictwa chemicznego;
- ratownictwa przeciwpowodziowego;
- budowy i odbudowy awaryjnych ujęć wody;

3) oddziały obrony cywilnej w których poborowi odbywają zasadniczą służbę wojskową w obronie cywilnej.

Rys. 5. Formacje obrony cywilnej podlegające szkoleniu

Szkolenie terenowych i zakładowych formacji obrony cywilnej realizowane jest w cyklu pięcioletnim (rys. 6).

Rys. 6. Cykl szkolenia formacji obrony cywilnej

3.3.1. Szkolenie stanów osobowych formacji obrony cywilnej

Szkolenie stanów osobowych formacji obrony cywilnej ma na celu ich przygotowanie do indywidualnego i zespołowego wykonywania zadań związanych z prowadzeniem prac w czasie akcji ratunkowych (o charakterze ogólnym i specjalnym) w powstałych rejonach porażenia oraz w ramach zwalczania klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska a także usuwania ich skutków.

Wyróżnia się dwa rodzaje szkolenia: szkolenie podstawowe i szkolenie doskonalące.

Szkoleniem podstawowym objęte są zarówno terenowe jak i zakładowe formacje OC (rys. 7).

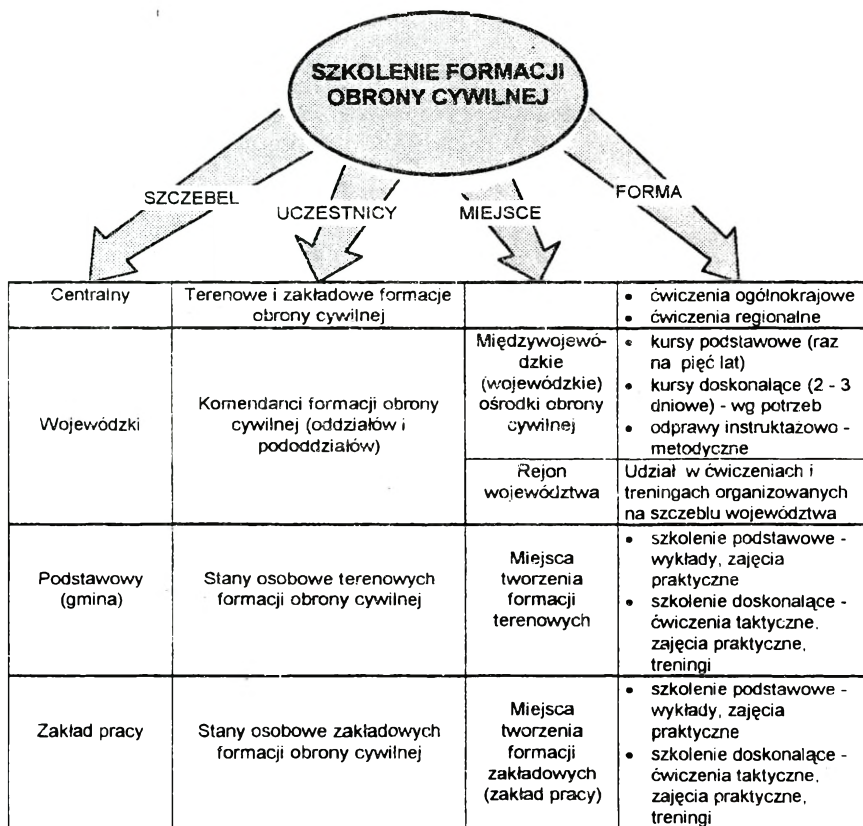
Jest ono prowadzone w formie wykładów i zajęć praktycznych według programu ogólnoratowniczego w wymiarze 15-20 godzin w roku. Szkolenie podstawowe zakładowych formacji OC powinno kończyć się ćwiczeniem taktycznym. Organizatorem tego szkolenia jest szef OC danego szczebla (kierownik zakładu pracy).

W przypadku gdy 50% stanu osobowego formacji (terenowej, zakładowej) zostanie zmienione, jej szkolenie rozpoczyna się od szkolenia podstawowego.

Szkolenie doskonalące terenowych formacji OC realizowane jest według programów opracowanych przez wojewódzkie inspektoraty obrony cywilnej (WIOC). Organizatorem tego szkolenia jest, właściwy terenowo, szef OC, a bezpośrednio odpowiedzialnym za jego realizację - komendant formacji.

Wyróżnia się w nim:

- szkolenie uzupełniające (drugi rok cyklu pięcioletniego);
- zajęcia taktyczne (trzeci rok);
- udział w ćwiczeniach (czwarty i piąty rok cyklu).

Rys. 7. Organizacja szkolenia formacji obrony cywilnej

Szkolenie uzupełniające prowadzi się, przede wszystkim, w formie zajęć praktycznych i ma ono na celu doskonalenie wiedzy i umiejętności, słabiej opanowanych w czasie szkolenia podstawowego. W trzecim roku pięcioletniego cyklu, szkolenie doskonalące prowadzi się w formie zajęć taktycznych. Jego celem jest doskonalenie zespołowego działania w ramach formacji (oddziału, pododdziału). W czwartym i piątym roku, formacje obrony cywil-

nej biorą udział w ćwiczeniach organizowanych przez szefów OC różnych szczebli. Udział w ćwiczeniu stanowi podsumowanie pięcioletniego cyklu szkolenia.

Szkolenie doskonalące zakładowych formacji OC realizuje się w formie zajęć praktycznych i ćwiczeń w wymiarze 1-2 dni w roku.

3.3.2. Szkolenie komendantów formacji obrony cywilnej

Komendanci formacji OC szkoleni są raz na 5 lat w zakresie szkolenia podstawowego na tygodniowych kursach stacjonarnych lub dochodzących oraz w ramach szkolenia doskonalącego: 2-3 dniowych kursów i odpraw instruktorów metodycznych prowadzonych w międzywojewódzkich (wojewódzkich) ośrodkach szkolenia OC. Organizatorem tego szkolenia jest szef WIOC.

Szkolenie komendantów drużyn wchodzących w skład formacji OC prowadzi osobiście komendanci formacji według programów opracowanych przez WIOC.

Szkolenie kursowe komendantów lotniczych formacji OC prowadzone jest przez Aeroklub RP.

3.4. Szkolenie jednostek przewidzianych do militaryzacji

Szkolenie stanów osobowych jednostek przewidzianych do militaryzacji jest jednym z ważniejszych elementów przygotowań organizacyjno-mobilizacyjnych. Uczestniczą w nim osoby którym nadano przydział. Ze względu na charakter szkolenia prowadzonego w jednostce przewidzianej do militaryzacji wyróżnia się dwa zasadnicze jego rodzaje:

- szkolenie teoretyczne;
- szkolenie praktyczne.

Szkolenie teoretyczne prowadzi się zarówno w istniejących jednostkach organizacyjnych przewidzianych do militaryzacji, jak i w jednostkach stanowiących bazy formowania specjalnie tworzonych jednostek zmilitaryzowanych. Jego program obejmuje zagadnienia merytorycznego działania określonej jednostki oraz wybrane problemy jej organizacyjno-mobilizacyjnego przygotowania do działań i jest realizowane w cyklu rocznym.

Szkolenie praktyczne prowadzi się podczas ćwiczeń odbywanych w tych jednostkach. Ze względu na czasokres, ćwiczenia te mogą być jednodniowe, dwudniowe, krótkotrwałe i długotrwałe. Podczas ćwiczeń jedno- i dwudniowych sprawdza się przydatność osób na określonych stanowiskach służbowych, zapoznaje ich z zadaniami, dopasowuje umundurowanie (odzież ochronną, wyposażenie indywidualne) itp. oraz prowadzi szkolenie specjalistyczne. W czasie ćwiczeń krótko i długotrwałych, które mogą być prowadzone również w ramach wojewódzkich, resortowych i regionalnych ćwiczeń obronnych a także ogólnokrajowych ćwiczeń strategiczno-obronnych, praktycznie wykonuje się zadania określone w regulaminie organizacyjnym jednostki zmilitaryzowanej oraz zgrywa się poszczególne elementy jednostki w działaniu zespołowym. Jednostki te mogą również uczestniczyć w ćwiczeniach sił zbrojnych.

Potrzebę prowadzenia oraz czasokres ćwiczeń ustala - w ramach limitu przydzielonego przez Radę Ministrów, na podstawie rocznego planu ćwiczeń - właściwy minister lub wojewoda. Organizatorami ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji są kierownicy tych jednostek. Generalnie, ćwiczenia mogą odbywać się w wymiarze do 15 dni w roku, w tym nie więcej niż 5 dni ustawowo wolnych od pracy. Osoby posiadające przydział organizacyjno-mobilizacyjny do jednostek przewidzianych do militaryzacji w resortach: Obrony Narodowej; Spraw Wewnętrznych i Administracji; Sprawiedliwości oraz Transportu i Gospodarki Morskiej, a także jedno-

stek przydzielonych Siłom Zbrojnym RP lub organom Obrony Cywilnej - na ćwiczenia trwające do 24 godzin mogą być powoływane nie więcej niż trzy razy w ciągu roku lub raz w roku na ćwiczenia długotrwałe. Czas trwania takich ćwiczeń nie może przekraczać łącznie 90 dni w ciągu roku. Rada Ministrów - gdy wymaga tego konieczność zapewnienia obrony państwa - może przedłużyć czas trwania ćwiczenia o okres nie przekraczający łącznie 15 dni. Łączny czas odbywania ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji nie może przekraczać łącznego czasu trwania ćwiczeń wojskowych dla żołnierzy rezerwy tzn.:

- 9 miesięcy dla szeregowych i podoficerów, którzy odbyli zasadniczą służbę wojskową;

- 12 miesięcy dla szeregowych i podoficerów, którzy nie odbyli zasadniczej służby wojskowej;

- 18 miesięcy dla chorążych i oficerów.

Do wymienionych okresów nie wlicza się czasu udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków.

3.5. Przystosowanie obronne młodzieży

Kształcenie obronne w systemie oświatowym regulują przepisy aktów prawnych, które zostały wymienione we wstępnym rozdziale.

Nakładają one na Ministerstwo Edukacji Narodowej obowiązek organizowania kształcenia młodzieży w zakresie obronności. W myśl tych przepisów obowiązkowi odbywania przystosowania obronnego podlegają uczniowie publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych wszystkich typów. Realizację wybranych zagadnień w zakresie powszechnej samoobrony w szkołach podstawowych reguluje pismo Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 września 1990 r. w sprawie przekazywania młodzieży wybranych elementów wiedzy i umiejętności z zakresu powszechnej samoobrony.

3.5.1. Szkolenie obronne młodzieży w szkołach podstawowych

Do roku szkolnego 1989/90 problematyka obronna realizowana była w ramach przysposobienia obronnego jako oddzielnego przedmiotu w wymiarze od 36 do 76 godzin lekcyjnych w ostatnich klasach szkoły podstawowej. Od 1991 r. przedmiot przysposobienie obronne jako taki nie istnieje. Jego treści włączono do programów innych przedmiotów jako zagadnienia z zakresu powszechnej samoobrony i są one realizowane w łącznym wymiarze 6-8 godzin na lekcjach: biologii, fizyki i chemii, godzin wychowawczych w klasach IV-VIII. Obejmują one informacje dotyczące zadań Obrony Cywilnej i regionalnych zagrożeń ekologicznych oraz problematykę szeroko rozumianego ratownictwa, w tym m.in.: zasad udzielania pierwszej pomocy przedlekarskiej; gaszenia zarzewi ognia; ochrony przed promieniowaniem jądrowym; postępowania w przypadku zetknięcia się z toksycznymi środkami przemysłowymi oraz ogłoszenia alarmu przeciwpożarowego w szkole.

3.5.2. Szkolenie obronne młodzieży w szkołach ponadpodstawowych

Do 1991 roku problematyka obronna realizowana była w ramach przysposobienia obronnego w wymiarze 38-76 godzin w zasadniczych szkołach zawodowych i 144 do 172 godzin w liceach i technikach. Obecnie, problematyka obronna jest realizowana w ramach utrzymanego, obowiązkowego przedmiotu - przysposobienie obronne - w wymiarze jednej godziny lekcyjnej w tygodniu, w I i II klasach publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych wszystkich typów (łącznie 76 godzin lekcyjnych w ciągu dwóch lat). Proces nauczania tego przedmiotu reguluje program nauczania zatwierdzony do użytku szkolnego przez MEN w dniu 3.07.1996 r., Decyzja nr DKO-4075-4/96. Program ten określa główne cele nauczania przysposobienia obronnego, do których zaliczono:

- przygotowanie młodzieży do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych i militarnych;

- przyswojenie przez młodzież podstawowej wiedzy i umiejętności w zakresie samoobrony indywidualnej i szeroko rozumianej ochrony ludności, dóbr materialnych i środków egzystencji;

- kształtowanie postaw poborowych i przygotowanie młodzieży do uczestniczenia w przedsięwzięciach obronnych realizowanych przez organy administracji państwowej, samorząd terytorialny i organizacje społeczne.

Stosownie do założonych celów, treścią nauczania przysposobienia obronnego jest następująca problematyka:

1) zagrożenia ludności w czasie pokoju i w czasie wojny;

2) podstawowe zadania obrony cywilnej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej;

3) wybrane zagadnienia międzynarodowego prawa humanitarnego;

4) ochrona ludności w ramach powszechnej samoobrony;

5) ratownictwo i pomoc przedmedyczna;

6) wybrane zagadnienia ogólnopolskie, w tym m.in.:

- ogólne wiadomości o Siłach Zbrojnych RP;

- elementy dyscypliny w działaniach zespołowych;

- wybrane zagadnienia terenoznawstwa, łączności i strzelectwa sportowego.

Nauczyciel przysposobienia obronnego ma prawo dokonywania zmian w treściach kształcenia w zakresie około 30% ich całości co pozwala dostosowywać go do profilu, możliwości realizacyjnych i zainteresowań młodzieży danej szkoły.

Przysposobienie obronne, zgodnie z Zarządzeniem nr 36 MEN, może być również realizowane w II klasie w formie tygodniowego obozu wakacyjnego a także w innych formach za zgodą kuratora oświaty, np.: po dwie godziny tygodniowo w I lub II klasie. Celem nadrzędnym kształtu i układu treści

programu nauczania przysposobienia obronnego w poszczególnych szkołach ponadpodstawowych jest zapewnienie:

1) przyswojenia przez uczniów podstawowych wiadomości na temat:

- potencjalnych zagrożeń czasu pokoju i wojny, które mogą powodować masowe straty wśród ludności oraz w środowisku naturalnym;
- zasad prowadzenia akcji ratunkowej w przypadkach nagłych stanów zagrożenia życia i zdrowia ludzi, wypadków, katastrof, awarii lub użycia środków masowego rażenia;
- zasad i sposobów powszechnej samoobrony ludności;
- międzynarodowego prawa humanitarnego i wynikających z niego nakazów prawnych dotyczących ochrony ludności i dóbr kultury;
- form spełniania powinności obywatelskich na rzecz obronności państwa;
- zasad i sposobów udzielania pierwszej pomocy;
- właściwego zachowania się podczas uroczystości szkolnych i państwowych;

2) opanowania podstawowych umiejętności z zakresu:

- rozpoznawania i przeciwdziałania bezpośrednim zagrożeniom życia i zdrowia ludzkiego;
- udzielania pomocy przedlekarskiej;
- ratownictwa w nagłych stanach zagrożenia i w wypadkach;
- alarmowania o zagrożeniu i wzywania pomocy;
- rozróżniania sygnałów alarmowych i postępowania w wypadku ich ogłoszenia;
- posługiwania się podręcznymi środkami gaśniczymi i profilaktyki przeciwpożarowej;
- posługiwania się indywidualnymi środkami ochrony przed skażeniami;
- rozpoznawania skażeń i zakażeń za pomocą wybranych przyrządów;
- właściwego zachowania się w schronach i podczas ewakuacji z zagrożonego terenu;
- wykonywania częściowych zabiegów sanitarnych i specjalnych;

- orientowania się w terenie bez mapy i według mapy;

3) kształtowania postaw:

- współodpowiedzialności za bezpieczeństwo kraju i potrzeby opanowania wiedzy i umiejętności z zakresu obrony cywilnej;

- solidarności ludzkiej w obliczu zagrożenia i obowiązku niesienia pomocy potrzebującym;

- powinności ochrony zdrowia własnego i innych ludzi;

- odpowiedzialności za stan środowiska naturalnego;

- poszanowania prawa i instytucji życia zbiorowego.

Nadzór pedagogiczny nad realizacją przysposobienia obronnego sprawują dyrektorzy szkół i wizytatorzy do spraw obronnych kuratoriów oświaty.

Utrwaleniu i popularyzowaniu wiedzy obronnej służą różnego rodzaju zawody sportowo-obronne, których organizatorami są: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Zarząd Główny Szkolnego Związku Sportowego, Polski Związek Strzelectwa Sportowego, Zarząd Główny Ligi Obrony Kraju, redakcja miesięcznika „Żołnierz Polski”. Do najważniejszych należą: zawody strzeleckie „O Srebrne Muszkiety” oraz zawody „Sprawni jak żołnierze”. W popularyzacji wiedzy obronnej znaczącą rolę odgrywa współpraca szkół, kuratorów i MEN ze strukturami Sił Zbrojnych RP, Obrony Cywilnej, LOK, PCK, ZHP, Związkami Byłych Żołnierzy Zawodowych, Aeroklubem RP, Związkiem Strzeleckim „Strzelec”.

3.5.3. Szkolenie obronne w szkołach wyższych

W szkołach wyższych do 1991 roku problematyka obronna była przekazywana studentom na zajęciach wojskowych lub szkoleniu obronnym, które odbywały się w wymiarze 150 do 240 godzin rocznie. Zgodnie ze znowelizowaną w 1991 roku ustawą o powszechnym obowiązku obrony RP, eduka-

cja obronna została całkowicie usunięta w programów studiów szkół wyższych podległych Ministrowi Edukacji Narodowej.

Obecnie w dwóch uczelniach, Wyższych Szkołach Morskich w Szczecinie i Gdyni, podległych Ministrowi Transportu i Gospodarki Morskiej prowadzone są zajęcia wojskowe w wymiarze 400 godzin. W wymienionych uczelniach prowadzone są dodatkowo zajęcia programowe ze szkolenia medycznego i przeciwpożarowego. Ich wymiar, zależnie od kierunku studiów, kształtuje się w granicach: szkolenie medyczne - 32-36 godzin, szkolenie przeciwpożarowe - 44-54 godziny w ciągu całych studiów.

Problematyka obronna znajduje się również w programach studiów Wyższych Szkół Pedagogicznych w Krakowie i Bydgoszczy, kształcących nauczycieli przysposobienia obronnego. Zawierają one m.in. tematykę z następujących dziedzin:

- historii wychowania obronnego i wojskowości;
- teorii wychowania obronnego;
- psychologii obronności i wojny;
- podstaw polityki obronnej państwa;
- metodyki przysposobienia obronnego;
- obrony cywilnej;
- przysposobienia medyczno-sanitarnego;
- terenoznawstwa;
- strzelectwa sportowego.

Wyższe uczelnie kształcące przyszłych lekarzy nauczają od 1992 roku nowego przedmiotu - medycyna katastrof. Zasadniczym celem nauczania tego przedmiotu jest:

- kształtowanie właściwego sposobu myślenia i postępowania oraz organizacji i nasilania pomocy w warunkach ekstremalnych (strat masowych);
- opanowania umiejętności współdziałania interdyscyplinarnego;

- przygotowanie do wykonywania funkcji kierowniczych w podstawowych ogniwach organizacyjnych obrony cywilnej w zakresie ochrony zdrowia ludności w czasie pokoju i wojny.

Zajęcia programowe prowadzone są w wymiarze 60 godzin w ciągu studiów. Najwięcej czasu przeznaczają się na ćwiczenia z organizacji i zakresu udzielania pomocy oraz organizacji pracy, łączności i powiadamiania w miejscach katastrof oraz wykłady z psychologii ofiar masowego wypadku i katastrof a także organizację ochrony zdrowia w systemie obronnym państwa i toksykologię bojowych środków trujących.

3.6. Szkolenie ludności w zakresie powszechnej samoobrony

Problematykę szkolenia ludności w zakresie powszechnej samoobrony regulują przepisy ustawy o powszechnym obowiązku obrony oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U.Nr 91, poz. 421). Objęte są nim osoby posiadające obywatelstwo polskie, zdolne ze względu na stan zdrowia do odbywania tego szkolenia. Celem szkolenia jest przygotowanie ludności, w ramach zajęć podstawowych i ćwiczeń praktycznych, do wykonywania zadań samoobrony. Kierują nim właściwi terenowo szefowie obrony cywilnej.

Zajęcia podstawowe prowadzi się w cyklu pięcioletnim (nie więcej niż dwa razy w roku, w czasie wolnym od pracy) w formie zorganizowanego szkolenia lub w formie samokształcenia, w wymiarze: do 4 godzin w dzień roboczy i do 8 godzin w dzień ustawowo wolny od pracy. Zajęcia prowadzą instruktorzy obrony cywilnej lub inne osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, według programów opracowanych przez wójtów lub burmistrzów (prezydentów miast) na podstawie założeń programowych opracowanych przez Szefa Urzędu Obrony Cywilnej. W programach tych ujmuje się m.in. problematykę dotyczącą zagrożeń rejonu, zakładu pracy lub środowiska,

zasad postępowania w wypadkach ich wystąpienia, a także udzielania pomocy poszkodowanym.

Zwolnienia od obowiązku odbycia szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony dokonują wójtowie lub burmistrzowie (prezydenci miast) w formie decyzji podejmowanych z urzędu lub na wnioszek osoby zainteresowanej.

3.7. Rola stowarzyszeń oraz mediów powszechnej informacji w systemie edukacji społeczeństwa

Istotnym warunkiem tworzenia skutecznego systemu obronnego państwa, oprócz sprawnych struktur władz państwowych i samorządowych, nowoczesnych sił zbrojnych oraz potencjału naukowo-technicznego i gospodarczego, jest społeczny consensus w sprawach obronności oraz posiadanie przez armię szerokiego zaplecza społecznego. Jak wielką rolę w tej sferze spełniają stowarzyszenia społeczne, głównie zaś związki młodzieży i stowarzyszenia o charakterze pozamilitarnym, dowodzą polskie doświadczenia, zarówno z okresu II wojny światowej jak również wcześniejsze i późniejsze. To one w chwilach narodowej potrzeby były źródłem tysięcy wstępnie przeszkolonych, patriotycznych i ofiarnych, gotowych do wypełnienia obywatelskiego obowiązku wobec Ojczyzny żołnierzy. Na ich bazie tworzone od 1937 r., na wzór armii szwajcarskiej, oddziały i pododdziały formacji Obrony Narodowej oraz związki komórek „dywersji pozafrontowej”. Po klęsce wrześniowej, struktury tych organizacji stały się na wielu terenach podstawowymi ogniwami Polskiego Państwa Podziemnego i jego wojska - głównie Armii Krajowej.

Znaczenie stowarzyszeń społecznych doceniano i wykorzystywano, oczywiście dla potrzeb obcej nam narodowo doktryny, w okresie powojennym.

Po 1989 r. w wyniku transformacji ustrojowej, przebudowy struktur państwa i sił zbrojnych nastąpiło zerwanie wielu formalnoprawnych i organiza-

cyjnych więzi wojska ze społeczeństwem (a szczególnie młodzieżą) zorganizowanym w różnorodnych stowarzyszeniach. Częściowej zmianie uległy zarówno cele i zadania stowarzyszeń społecznych, jak również oczekiwania Sił Zbrojnych i Obrony Cywilnej co do ich edukacyjnej roli w systemie obronnym państwa. Po stosunkowo krótkim okresie strukturalnej i kompetencyjnej niepewności nastąpił jednak etap krystalizowania się stowarzyszeń społecznych w nowych warunkach ustrojowych, w tym wynikających z nowej doktryny obronnej oraz perspektywicznej wizji rozwoju Sił Zbrojnych i Obrony Cywilnej. Możemy wśród nich wyróżnić⁸:

1) **stowarzyszenia młodzieżowe**, prowadzące intensywną pracę wychowawczą i szkoleniową w celu przygotowania młodzieży do podjęcia obowiązków obronnych (m.in.: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Związek Strzelecki „Strzelec” Organizacja Społeczno-Wychowawcza, Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, Katolickie Stowarzyszenie Sportowe RP, stowarzyszenia i kluby survivalowe);

2) **stowarzyszenia o charakterze paramilitarnym**, działające na rzecz utrzymania wysokiej sprawności rezerw osobowych wojska (Aeroklub Polski, Liga Obrony Kraju, Liga Morska, Polski Czerwony Krzyż, Związek Polskich Spadochroniarzy, Polski Związek Radioorientacji Sportowej, Polski Związek Krótkofalowców, Związek Żeglarski, Polski Związek Motorowy, Polski Związek Biegu na Orientację, Polski Związek Łowiecki, Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, Wodne i Górskie Pogotowie Ratunkowe, Kluby Wysokogórskie i Przewodnickie PTTK, Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich RP);

3) **stowarzyszenia skupiające byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy**: Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych, Związek Oficerów Rezerwy RP, Kluby Oficerów Rezerwy LOK, Towarzystwo Wiedzy Obron-

---

⁸ *Modelowy System Edukacji Obronnej Społeczeństwa. Diagnoza*, AON, Warszawa 1996.

nej, Stowarzyszenie Oficerów Marynarki Wojennej RP, Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego, Związek Kadetów II Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Oficerów Służby Stałej Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej Polskiej i Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego;

4) **stowarzyszenia kombatanckie**, aktywnie uczestniczące w procesie edukacji obywatelskiej młodzieży szkolnej i wojskowej oraz wywierające szczególny wpływ na proces kształtowania tradycji oręża polskiego (Związek Kombatanatów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Światowy Związek Żołnierzy AK, Związek Inwalidów Wojennych, Związek Ociemniałych Żołnierzy);

5) **stowarzyszenia środowiskowe, regionalne, twórcze itp.**

Należy podkreślić, że zarówno stowarzyszenia istniejące przed rokiem 1989, jak i nowo utworzone oraz reaktywowane, skutecznie podejmują różnorodne inicjatywy o charakterze proobronnym i deklarują wolę pełnienia służby dla dobra obronności państwa.

Spożytkowanie olbrzymiego potencjału wychowawczego, szkoleniowego i organizacyjnego oraz bazy sprzętowej i terenowej tkwiących w stowarzyszeniach to zadanie niezmiernie wagi dla państwa, jego systemu obronnego i Sił Zbrojnych. W tym celu należałoby, opierając się na doświadczeniach historycznych oraz rozwiązaniach stosowanych w innych krajach europejskich, stworzyć nowe rozwiązania prawne, programowe i organizacyjne regulujące np. problematykę wykorzystania stowarzyszeń proobronnych w zakresie wstępnego szkolenia przedpoborowych, specjalistycznego szkolenia poborowych oraz przeszkalania (doszkalania) rezerwistów dla Sił Zbrojnych i Obrony Cywilnej. Szczególnie zaś istotne jest określenie miejsca i roli stowarzyszeń społecznych bezpośrednio związanych z obronnością w systemie przygotowań obronnych państwa. Biorąc pod uwagę zadania stojące

przed Siłami Zbrojnymi i Obroną Cywilną, działalność stowarzyszeń w tym obszarze powinna skupiać się na⁹:

1) upowszechnianiu szeroko rozumianej wiedzy obronnej w środowisku młodzieży, w tym kształtowaniu świadomości obywatelskiej i patriotycznych postaw przedpoborowych, poborowych i rezerwistów;

2) rozwijaniu tężyzny fizycznej przedpoborowych i poborowych;

3) szkoleniu wstępnym i specjalistycznym przedpoborowych i poborowych w zakresie przydatnym w służbie wojskowej i obronie cywilnej oraz kształtowaniu w nich niezbędnych predyspozycji psychicznych i fizycznych;

4) utrzymaniu kondycji i sprawności rezerw osobowych oraz pogłębianiu ich umiejętności specjalistycznych;

5) wyłanianiu i kształceniu kadry instruktorskiej i dowódczej;

6) organizowaniu, konsolidowaniu i aktywizowaniu środowisk żołnierzy rezerwy;

7) propagowaniu problematyki obronnej w społeczeństwie;

8) podnoszeniu wiedzy wojskowo-obronnej żołnierzy rezerwy oraz kadr administracji państwowej;

9) rozbudowie i utrzymaniu terenowej bazy szkoleniowej i wybranych obiektów o znaczeniu obronnym (lotnisk).

Podejmując próbę kompleksowego unormowania powyższej problematyki, Minister Obrony Narodowej Decyzją Nr 70/MON z dnia 1 sierpnia 1994 r., stosownie do zapisów Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. „Prawo o stowarzyszeniach” (Dz.U. Nr 20, poz. 104), ustalił zasady i tryb współpracy jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej, ze stowarzyszeniami prowadzącymi działalność związaną bezpośrednio z obronnością Państwa. Stworzyło to podstawy do podjęcia przez stowarzyszenia problematyki obronnej w znacznie szerszym niż dotąd zakresie i zaowocowało podpisa-

---

⁹ Tamże, s. 172-173, 186-187.

niem szeregu porozumień o współpracy. Ogólny nadzór nad realizacją przez jednostki organizacyjne resortu ON, w imieniu Ministra Obrony Narodowej, zadań określonych w decyzji i zawartych porozumieniach (umowach) o współpracy sprawuje Sekretarz Stanu - I Zastępca Ministra.

Jedną z zasadniczych form wspomagania przedsięwzięć proobronnych stowarzyszeń społecznych w działalności edukacyjnej, jest zlecenie im do realizacji wybranych zadań państwowych w dziedzinie obrony narodowej. Umożliwia to wykorzystanie potencjału kadrowego, szkoleniowego, wychowawczego, gospodarczego oraz bazy stowarzyszeń (jednostek niepaństwowych) dla celów wychowania proobronnego społeczeństwa, utrzymania lotnisk polowych, szkolenia obronnego itp. - co w kontekście tworzonego, powszechnego systemu obronnego Państwa ma niezwykle istotne znaczenie. Zadania państwowe w dziedzinie obrony narodowej zawarte są w wykazie zadań państwowych stanowiącym załącznik do Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1994 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 131, poz. 657). Należą do ich:

- utrzymanie lotnisk i szkolenie lotnicze w zakresie obronności;
- popularyzacja i programowanie spraw obronności;
- szkolenie paramilitarne;
- szkolenie w zakresie sportów obronnych.

Tryb i zasady przydzielania dotacji na realizację zadań państwowych określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 lipca 1995 r. w sprawie zlecenia zadań państwowych jednostkom niepaństwowym (Dz.U. Nr 87, poz. 437).

Podstawowym dokumentem wykonawczym (w resorcie ON) do ww. rozporządzenia Rady Ministrów jest Decyzja Nr 7/MON Ministra Obrony Narodowej w sprawie zasad i trybu zlecenia zadań państwowych w dziedzinie obrony narodowej jednostkom niepaństwowym oraz nadzoru nad wykonaniem tych zadań.

Nie mniej ważną rolę w proobronnej edukacji społeczeństwa odgrywają środki masowej informacji (telewizja, radio, prasa). Po załamaniu się poprzedniego systemu ustrojowo - politycznego i uwolnieniu mass mediów od „nożyc” sprawowanej przez państwo cenzury, informacja stała się towarem rynkowym. Przewartościowaniu uległ stosunek decydentów posiadających wiadomości do środków ich upowszechniania, czyli telewizji, radia i prasy czego konsekwencją było utworzenie specjalistycznych organizmów zajmujących się gromadzeniem, opracowywaniem i upowszechnianiem odpowiedniej wiedzy. Kwestie te reguluje Ustawa „Prawo Prasowe” (Dz.U. z 1994 Nr 5, poz. 24 z późniejszymi zmianami, oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 listopada 1995 r., określające tryb udostępniania informacji, organizację i zadania rzeczników prasowych w urzędach organów administracji państwowej (Dz.U. z 1995 r. Nr 132, poz. 624).

Resort obrony narodowej z uwagi na rangę problemów, którymi się zajmuje - czynnie uprawia, opartą na jasnych zasadach politykę informacyjną. Jej celem jest m.in.:

- przygotowywanie i upowszechnianie aktualnych i dokładnych informacji;
- zapobieganie upowszechnianiu informacji nieprawdziwych, szkodliwych z punktu widzenia interesu bezpieczeństwa Polski;
- prezentowanie realnego obrazu stanu potencjału obronnego państwa;
- dostarczanie wiedzy pozwalającej obywatelowi - podatnikowi wyrobić swoją niezależną opinię na temat stanu obronności państwa;
- pozyskiwanie aprobaty opinii publicznej dla działań resortu podejmowanych na różnych płaszczyznach merytorycznych i organizacyjnych.

4. SZKOLENIE OBRONNE W RESORCIE (URZĘDZIE CENTRALNYM)

Podstawą szkolenia obronnego w resorcie (urzędzie centralnym) są zaprezentowane w rozdziale trzecim akty prawne regulujące organizację tego szkolenia. W oparciu o te akty prawne i okresowe wytyczne Sekretarza Komitetu Obrony Kraju oraz zadania obronne resortu (urzędu centralnego), a także o wnioski z bieżącej działalności szkoleniowej, szef (kierownik) resortu (urzędu centralnego) organizuje szkolenie obronne.

W myśl obowiązujących aktów prawnych szkolenie obronne obowiązani są organizować:

- ministrowie;
- przewodniczący komisji i komitetów sprawujących funkcje naczelnego organu administracji państwowej;
- kierownicy centralnych organów administracji rządowej podporządkowani ministrowi lub przez niego nadzorowani;
- kierownicy urzędów centralnych i instytucji państwowych podporządkowanych Prezesowi Rady Ministrów lub przez niego nadzorowani.

W szkoleniu obronnym organizowanym przez ww. osoby funkcyjne uczestniczą: sekretarze i podsekretarze stanu; zastępcy kierowników urzędów centralnych; dyrektorzy generalni ministerstw i urzędów centralnych; dyrektorzy departamentów i biur (równorzędnych) ministerstw, urzędów centralnych, komisji i komitetów oraz instytucji państwowych, a także kierownicy jednostek organizacyjnych nadzorowanych, podległych i podporządkowanych.

Bezpośrednim organizatorem szkolenia obronnego w resorcie (urzędzie centralnym) jest dyrektor generalny lub kierownik komórki ds. obronnych, który w oparciu o szczegółowe wytyczne kierownika resortu (urzędu centralnego) opracowuje roczny harmonogram zamierzeń szkoleniowych.

W harmonogramie ujmuje się:

- cele szkoleniowe;
- zamierzenia (problematykę) szkoleniowe;
- udział w zamierzeniach innych instytucji w tym: ćwiczenia (gry) planowane przez Prezydenta RP; Prezesa Rady Ministrów; Ministra Obrony Narodowej (w zakresie udziału w ćwiczeniach sił zbrojnych); Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w zakresie udziału w ćwiczeniach Obrony Cywilnej;
- uczestników szkolenia;
- terminy realizacji zamierzeń szkoleniowych;
- formy przebiegu zajęć szkoleniowych;
- inne zagadnienia wynikające z nałożonych zadań obronnych i specyfiki resortu (urzędu centralnego).

Wyodrębnione wewnętrzne szkolenie obronne kadr resortu (urzędu centralnego) obejmuje:

1) **obronne zajęcia zbiorowe** prowadzone w formie wykładów, seminariów, dyskusji problemowych, pokazów itp. (w wymiarze 2-3 dni w każdym roku). Celem tego szkolenia jest zapoznanie, z ustalonymi dla danego stanowiska służbowego, zadaniami obronnymi oraz zasadami i trybem ich realizacji, a także przepisami normatywno-prawnymi w zakresie obronności;

2) **specjalistyczne ćwiczenia, gry decyzyjne, treningi** prowadzone zamiennie w każdym roku, których celem jest doskonalenie lub sprawdzenie umiejętności wykonywania (rozwiązywania) zadań obronnych w założonych ćwiczebnie sytuacjach oraz zgrywanie poszczególnych komórek organizacyjnych w pracy zespołowej;

3) **ćwiczenia kompleksowe** prowadzone raz na pięć lat, których celem jest doskonalenie rozwiązań i wykonywania zadań w procesie podwyższania gotowości obronnej państwa oraz funkcjonowania wojennego systemu kie-

rowania, a także zgrywanie działań najważniejszych ogniw struktur organizacyjno-funkcjonalnych poszczególnych resortów (urzędów centralnych).

Programy szkolenia obronnego kadr kierowniczych resortów i urzędów centralnych powinny zawierać zagadnienia, które pozwolą na:

1) przygotowanie kadr do podejmowania decyzji i zarządzania w czasie kryzysu polityczno-militarnego, klęsk żywiołowych, katastrof i awarii;

2) przygotowanie kadr do pracy w zespołach eksperckich, opracowujących dane analityczno - decyzyjne dla Rządu w okresie kryzysów, klęsk i katastrof;

3) przygotowanie kadr do współdziałania z siłami zbrojnymi w okresie kryzysów polityczno-militarnych, klęsk żywiołowych, katastrof i awarii;

4) przygotowania kadr do podejmowania decyzji dotyczących zabezpieczenia ludności w okresie kryzysów, klęsk żywiołowych, katastrof i awarii.

Szczegółowy zakres i problematyka szkolenia muszą uwzględniać specyfikę poszczególnych resortów i urzędów centralnych.

W każdym resorcie (urzędzie centralnym) dokonuje się rocznej analizy i oceny tego szkolenia. W oparciu o nią zbiera się opinie i wnioski do wytycznych szefa resortu (urzędu centralnego) na rok następny, które stanowią podstawę planowania i organizacji szkolenia obronnego w resorcie (urzędzie) a także w podległych, nadzorowanych i kontrolowanych jednostkach organizacyjnych.

Wytyczne powinny zawierać:

- główne cele i zadania szkoleniowe;
- zamierzenia nakazane przez Sekretarza Komitetu Obrony Kraju - dotyczące resortu (urzędu centralnego);
- adresatów zadań szczegółowych oraz terminy ich wykonania ;
- wykaz grup operacyjnych przewidzianych do udziału w zamierzeniach szkoleniowych innych resortów i instytucji, w tym sił zbrojnych,
- zasady i tryb opracowywania oraz składania sprawozdań ze szkolenia.

Z uwagi na miejsce i rolę resortów (urzędów centralnych) w systemie obronnym państwa (tworzą one trzon systemu kierowania obronnością państwa), podstawową formą szkolenia kadr winny być decyzyjne gry (treningi) obronne. Treścią tych gier powinna być problematyka związana z kryzysami polityczno-militarnymi, klęskami żywiołowymi, awariami i katastrofami, stosownie do sfery działalności merytorycznej danego resortu (urzędu centralnego) oraz podległych (nadzorowanych, kontrolowanych) komórek organizacyjnych. Organizatorem i kierownikiem decyzyjnych gier obronnych powinien być szef resortu (urzędu centralnego), który z podległej mu kadry kierowniczej tworzy zespoły analityczno - decyzyjne. Zadaniem tych zespołów jest przygotowanie wniosków i propozycji rozwiązań problemów dotyczących rozpatrywanych sytuacji.

5. SZKOLENIE OBRONNE W WOJEWÓDZTWIE

Województwo spełnia kluczową rolę w funkcjonowaniu systemu obronnego państwa. Jego głównym zadaniem jest przygotowanie i utrzymanie, na odpowiednim poziomie, potencjału obronnego województwa w czasie pokoju oraz sprawne rozwinięcie i skuteczne wykorzystanie tego potencjału w czasie sytuacji kryzysowych.

Z powyższego wynika, że wojewoda jest organem najbardziej właściwym do podjęcia całości spraw związanych z projektowaniem i wdrażaniem oraz kontrolą procesu przygotowań obronnych na obszarze województwa (z wyłączeniem niektórych jednostek resortowych) w tym, obejmujących przedsięwzięcia związane z podwyższaniem gotowości obronnej państwa. Jego powiązania kompetencyjne zarówno z administracją rządową jak i lokalną (samorządową) stwarzają dogodną platformę do integrowania wysiłku poszczególnych ogniw systemu obronnego państwa.

Weryfikatorem przyjętych rozwiązań w zakresie realizacji zadań obronnych jest systematycznie realizowane szkolenie obronne.

Podstawą szkolenia obronnego w województwie są omówione w rozdziale trzecim akty prawne. W oparciu o nie oraz okresowe wytyczne Sekretarza Komitetu Obrony Kraju i Szefa Urzędu Obrony Cywilnej Kraju, zadania obronne województwa, a także doświadczenia i wnioski z dotychczasowego przebiegu szkolenia obronnego - wojewoda organizuje szkolenie obronne.

Szkolenie obronne obejmuje:

- 1) kadre kierowniczą i pracowników aparatu wykonawczego;
- 2) stany osobowe jednostek przewidzianych do militaryzacji;
- 3) stany osobowe formacji obrony cywilnej;
- 4) ludność w zakresie powszechnej samoobrony.

Przedstawione w pkt. 2-4 rodzaje szkolenia omówiono w rozdziale trzecim.

5.1. Szkolenie obronne kadr kierowniczych i pracowników aparatu wykonawczego

Głównym celem szkolenia obronnego jest przygotowanie wojewody i jego kadr kierowniczych oraz pracowników aparatu wykonawczego do:

- 1) podejmowania decyzji i kierowania województwem w czasie kryzysu polityczno-militarnego, klęsk żywiołowych, awarii i katastrof;
- 2) kierowania działaniami ogniów układu pozamilitarnego na rzecz sił zbrojnych;
- 3) zabezpieczenia ludności w czasie klęsk żywiołowych, katastrof i awarii;
- 4) współdziałania z siłami zbrojnymi w zakresie wykorzystania infrastruktury wojskowej na rzecz ogniów układu pozamilitarnego oraz udziału wojska w akcjach ratowniczych.

Organizatorem szkolenia obronnego kadr kierowniczych i pracowników aparatu wykonawczego w województwie, w tym i gminach położonych na jego terenie, jest wojewoda. Stosownie do jego ustaleń, szkolenie organizują również kierownicy jednostek podporządkowanych i nadzorowanych przez wojewodę oraz wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast, a także kierownicy jednostek samorządowych (komunalnych). Szkoleniem tym objęte są osoby zajmujące stanowiska kierownicze w urzędzie wojewódzkim, urzędach rejonowych, urzędach gmin oraz wojewódzkich i samorządowych jednostkach organizacyjnych, a także osoby zatrudnione na stanowiskach pracy do spraw obronnych, względnie inne osoby, którym powierzony został dodatkowo obowiązek prowadzenia spraw obronnych w wyżej wymienionych urzędach i jednostkach organizacyjnych. Dodatkowo w szkoleniu obronnym w województwie mogą uczestniczyć kadry kierownicze i pracownicy aparatu wykonawczego z organizacji społecznych, podmiotów gospodarczych i innych jednostek organizacyjnych podporządkowanych i nadzorowanych przez organ inny niż organizujący zajęcia - po uzgodnieniu z tym organem.

Zasadniczą formą szkolenia obronnego kadr kierowniczych i pracowników aparatu wykonawczego prowadzonego na wszystkich szczeblach organizacyjnych w województwie - w myśl zasady, że każdy organ ponosi odpowiedzialność za przygotowanie podległej kadry do wykonywania zadań obronnych - jest wyodrębnione wewnętrzne szkolenie obronne.

Wewnętrzne szkolenie obronne organizowane jest w formie:

- wojewódzkich ćwiczeń kompleksowych;
- treningów, gier i ćwiczeń obronnych;
- obronnych zajęć zbiorowych (zajęć doskonalących).

Ponadto, kadra kierownicza województwa uczestniczy w Wyższych Kursach Obronnych organizowanych w Akademii Obrony Narodowej na zasadach ustalonych przez Radę Ministrów oraz w ćwiczeniach organizowanych przez różne szczeble dowodzenia sił zbrojnych (wojewódzki lub rejonowy sztab wojskowy, związek taktyczny, okręg wojskowy oraz Sztab Generalny WP).

Obronne zajęcia zbiorowe (doskonalące) służą pogłębianiu znajomości zadań obronnych i aktów normatywno-prawnych. Traktuje się je z reguły jako przygotowanie do wyższych form szkolenia jakimi są treningi, gry lub ćwiczenia obronne. Tematykę zajęć dobiera się odpowiednio do zadań realizowanych przez wojewódzkie i samorządowe jednostki organizacyjne podczas podwyższania gotowości obronnej państwa i w innych sytuacjach kryzysowych okresu pokoju (np. powódzie, katastrofy przemysłowe itp.), a także w czasie wojny. Zajęcia zbiorowe prowadzi się metodą wykładu, seminarium, dyskusji lub pokazu. Ze względu na większą aktywność uczestników szkolenia, szybsze przyswajanie problematyki obronnej, celowe jest preferowanie takich metod jak seminaria i dyskusje.

Obronne zajęcia zbiorowe (doskonalące) prowadzi się w grupach szkoleniowych ustalonych przez wojewodę. Przykładowy skład tych grup oraz osób odpowiedzialnych za szkolenie w poszczególnych grupach (bezpośrednich organizatorów) przedstawia tabela 1.

Tabela 1

ORGANIZACJA GRUP OGÓLNOOBRONYCH ZAJĘĆ ZBIOROWYCH

Nr grupy	Uczestnicy szkolenia	Odpowiedzialny Bezpośredni organizator
1	Wicewojewoda, kierownicy komórek organizacyjnych urzędu wojewódzkiego, kierownicy urzędów rejonowych.	Wojewoda
		Kierownik Sekretariatu WKO
3	Kierownicy jednostek organizacyjnych podporządkowanych i nadzorowanych przez wojewodę. Kierownicy komórek organizacyjnych urzędów rejonowych.	Dyrektorzy wydziałów urzędu wojewódzkiego
		Dyrektorzy wydziałów urzędu wojewódzkiego
4	Sekretarze gmin, kierownicy komórek organizacyjnych urzędów gmin oraz kierownicy komunalnych jednostek organizacyjnych.	Wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast
		Wójtowie, burmistrzowie, prezydenci miast
5	Osoby zatrudnione w wydziałach urzędu wojewódzkiego, urzędach gmin oraz wojewódzkich jednostkach organizacyjnych na stanowiskach do spraw obronnych, lub którym powierzono dodatkowo obowiązek prowadzenia spraw obronnych.	Kierownik Sekretariatu WKO
		Kierownik Sekretariatu WKO
6	Osoby zatrudnione w WIOC, urzędach gmin i wojewódzkich jednostkach organizacyjnych na stanowiskach pracy do spraw obrony cywilnej.	Szef WIOC
		Szef WIOC
7	Osoby, którym powierzono dodatkowo obowiązek prowadzenia spraw obronnych w komórkach organizacyjnych urzędów gmin i jednostkach komunalnych.	Wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast
		Wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast

Do obowiązków bezpośrednich organizatorów obronnych zajęć zbiorowych należą:

- organizowanie właściwego przebiegu szkolenia w poszczególnych grupach przez zapewnienie: wykładowców; pomieszczeń; urządzeń; materiałów oraz innych niezbędnych pomocy szkoleniowych;
- prowadzenie ewidencji szkolenia;

- opracowywanie propozycji do szczegółowych planów i programów szkolenia obronnego kadr na rok następny w aspekcie potrzeb poszczególnych grup szkoleniowych - jak również opracowywanie informacji z przebiegu szkolenia oraz postulatów i wniosków zmierzających do polepszenia jego efektywności.

Proponuje się, aby liczba osób uczestniczących w zajęciach zbiorowych (doskonalących), ze względów dydaktycznych, nie przekraczała 15-25.

Zajęcia, o których mowa wyżej powinny być prowadzone w wymiarze 2-3 dni w każdym roku. Praktyka szkoleniowa wskazuje na potrzebę organizowania takich zajęć w pierwszych miesiącach każdego roku kalendarzowego, względnie w pierwszych i ostatnich miesiącach roku.

Treningi, gry i ćwiczenia obronne (wojewódzkie, gminne i zakładowe) mają na celu doskonalenie (sprawdzenie) umiejętności wykonywania określonych indywidualnych zadań obronnych, w związku ze sprawowaną funkcją w okresie pokoju, podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny oraz usprawnianie pracy zespołowej poszczególnych komórek organizacyjnych, a także rozwiązywanie skomplikowanych sytuacji praktycznych zaistniałych w okresach kryzysu polityczno-militarnego, klęsk żywiołowych, katastrof i awarii.

Istota treningu polega na wielokrotnym, indywidualnym lub zespołowym, powtarzaniu (wykonywaniu) określonych czynności wynikających z zakresu obowiązków funkcyjnych. Odpowiednio do potrzeb szkoleniowych, trening może mieć charakter operacyjno-obronny lub techniczny.

Trening o charakterze operacyjno-obronnym obejmuje rozwiązywanie epizodycznych zadań okresu podwyższania gotowości obronnej państwa, kryzysu lub wojny oraz realizację związanych z tym czynności procesu decyzyjnego np. opracowywanie nowych lub aktualizację istniejących dokumentów planistycznych.

Trening o charakterze technicznym polega na rozwijaniu określonych systemów funkcjonujących w województwie i gminie lub wykonywaniu czynności zabezpieczających sprawny przebieg procesu decyzyjnego np. uruchamianie i funkcjonowanie stałego dyżuru, działanie zespołu wyznaczonego do zapewnienia warunków funkcjonowania wojewody na stanowiskach kierowania itp.

Gra obronna jest rodzajem epizodycznego ćwiczenia obronnego. Celem jej jest doskonalenie umiejętności rozwiązywania przez uczestników szkolenia problemów obronnych w założonych ćwiczebnie sytuacjach oraz współdziałania w toku realizacji zadań, a także weryfikowanie przyjętych założeń w zakresie obronności. Problematyka gry obronnej dotyczyć może realizacji wyselekcjonowanych zadań zabezpieczenia potrzeb sił zbrojnych, podwyższania gotowości obronnej w województwie lub gminie oraz innych zadań okresu zagrożenia (kryzysu i wojny). Grę decyzyjną z zasady prowadzi się metodą grupową z udziałem kadry kierowniczej i pracowników aparatu wykonawczego, bez praktycznego angażowania sił i środków.

Jedną z wyżej omawianych form szkolenia tj. trening, grę lub ćwiczenie obronne należy przeprowadzić w województwie, gminie i zakładzie pracy w każdym roku kalendarzowym, z zasady po przeprowadzeniu obronnych zajęć zbiorowych.

Wojewódzkie ćwiczenia kompleksowe mają na celu doskonalenie rozwiązań i wykonywanie zadań w procesie podwyższania gotowości obronnej państwa oraz funkcjonowania wojennego systemu kierowania, w szczególności zapewnienie ciągłości kierowania organów wojewódzkich, synchronizacji zadań realizowanych w gospodarce narodowej oraz administracji rządowej i samorządowej z odpowiednimi przedsięwzięciami realizowanymi w siłach zbrojnych.

Problematyka ćwiczeń kompleksowych obejmuje całość, względnie większość, zadań obronnych realizowanych w województwie w okresie pokoju,

podwyższania gotowości obronnej państwa i w czasie wojny i dotyczy wszystkich dziedzin obronności. W ćwiczeniu bierze udział kadra kierownicza i pracownicy aparatu wykonawczego kilku szczebli organizacyjnych wraz z podległymi im jednostkami organizacyjnymi.

Ćwiczenia kompleksowe stanowią najwyższą formę organizacyjno-metodyczną szkolenia i zarazem etap zamykający całość dotychczasowych przygotowań województwa pod względem planowania i realizacji zadań obronnych. Powinny być one prowadzone raz na pięć lat.

5.2. Planowanie i sprawozdawczość

Szkolenie obronne planuje się w cyklu rocznym, ujmując stosowne przedsięwzięcia szkoleniowe tj. ćwiczenia, treningi, zajęcia zbiorowe itp. w planie działalności obronnej województwa (gminy).

Podstawę planowania działalności szkoleniowej stanowią:

- wnioski z oceny tego szkolenia w roku ubiegłym;
- zadania obronne stojące przed województwem (gminą) w danym roku kalendarzowym;

- szczegółowe wytyczne Sekretarza Komitetu Obrony Kraju i Szefa Urzędu Obrony Cywilnej w tym zakresie oraz wytyczne Wojewody - Szefa Obrony Cywilnej Województwa - stosownie do posiadanych kompetencji.

Plany i programy szkolenia opracowują kierownicy komórek do spraw obronnych (szefowie inspektoratów obrony cywilnej) lub osoby zatrudnione na stanowiskach pracy do spraw obronnych urzędu wojewódzkiego (urzędu gminy).

Zasady i tryb opracowywania oraz składania sprawozdań ze szkolenia obronnego przez wójtów, burmistrzów i prezydentów miast oraz kierowników wojewódzkich jednostek organizacyjnych ustalają wojewodowie.

Sprawozdania ze szkolenia z zakresu obrony cywilnej wojewodowie składają na zasadach i w trybie określonym przez Szefa Urzędu Obrony Cywilnej.

6. SZKOLENIE OBRONNE W INNYCH JEDNOSTKACH ORGANIZACYJNYCH NA KTÓRE NAŁOŻONO ZADANIA OBRONNE

Do innych jednostek organizacyjnych na które nałożono zadania obronne zaliczamy:

- 1) organy, urzędy i instytucje państwowe nie wchodzące w skład administracji rządowej;
- 2) wójtów, burmistrzów i prezydentów miast wraz z aparatem wykonawczym;
- 3) jednostki organizacyjne nadzorowane, podległe i podporządkowane organom naczelnym, centralnym i wojewódzkim.

Bezpośrednimi organizatorami szkolenia obronnego w tych komórkach są ich kierownicy, którzy w oparciu o obowiązujące przepisy prawa, okresowe wytyczne Sekretarza Komitetu Obrony Kraju, szczegółowe wytyczne szefów resortów (wojewódzkich komitetów obrony) opracowują dokumenty planistyczne.

Uczestnikami szkolenia są, stosownie do ustaleń właściwych organów nadrzędnych, osoby zajmujące stanowiska kierownicze w tych jednostkach i pracownicy wykonujący zadania w zakresie obronności, formacje obrony cywilnej, jednostki zmilitaryzowane i ludność w zakresie powszechnej samoobrony na zasadach opisanych w rozdziale trzecim.

Formy i metody szkolenia w tych jednostkach są identyczne, jak te które omówiono w poprzednich rozdziałach.

Zakres i problematyka szkolenia dotyczy praktycznego przygotowania do:

- 1) podejmowania decyzji i bezpośredniego kierowania komórkami organizacyjnymi oraz podległymi jednostkami w czasie kryzysu polityczno-militarnego, klęsk żywiołowych, katastrof i awarii;

2) współdziałania w akcjach ratowniczych z innymi jednostkami układu pozamilitarnego w ramach resortu (urzędu centralnego), województwa oraz siłami zbrojnymi;

3) wsparcia logistycznego sił zbrojnych (środki materiałowe, obsługa, lecznictwo, kwaterunek, rozbudowa inżynieryjna, łączność itp.);

4) zabezpieczenia bezpieczeństwa i bytu ludności w sytuacjach ekstremalnych.

7. FINANSOWANIE, NADZÓR I SPRAWOZDAWCZOŚĆ

7.1. Finansowanie szkolenia obronnego

Szkolenie obronne finansowane jest na podstawie ogólnie przyjętych w ustawie budżetowej zasad oraz innych stosownych aktów prawnych (uchwały KOK i Rady Ministrów).

7.1.1. Finansowanie gier i ćwiczeń

Gry i ćwiczenia obronne finansowane są z budżetu instytucji lub organizatorów, o których mowa w uchwale Nr 3/97 Komitetu Obrony Kraju z dnia 28 kwietnia 1997 r. w sprawie szkolenia obronnego kadr kierowniczych i pracowników administracji publicznej. I tak poszczególne formy gier i ćwiczeń finansują:

- **Kancelaria Prezydenta RP** - strategiczne gry obronne (decyzyjne);
- **Ministerstwo Obrony Narodowej** - ogólnokrajowe gry i ćwiczenia strategiczno-obronne;
- **Kancelaria Prezesa Rady Ministrów** - regionalne gry i ćwiczenia obronne;
- **ministrowie i wojewodowie** - resortowe oraz wojewódzkie gry i ćwiczenia obronne; gminne oraz zakładowe gry i ćwiczenia obronne;
- **organizatorzy szkolenia** - ćwiczenia sił zbrojnych.

7.1.2. Finansowanie szkolenia uzupełniającego

Szkolenie uzupełniające finansowane jest przez dysponentów budżetu, z tym że Ministerstwo Obrony Narodowej finansuje Wyższe Kursy Obronne w Akademii Obrony Narodowej (zgodnie z uchwałą Nr 72 Rady Ministrów z

dnia 4 października 1994 r.), natomiast wszyscy ministrowie i wojewodowie - szkolenie uzupełniające w swoich resortach i województwach ze stosownych środków przewidzianych w ich budżecie.

7.1.3. Planowanie środków finansowych na szkolenie obronne

Planowanie środków finansowych na szkolenie obronne realizowane jest w zastosowaniu odpowiednich procedur i terminów określanych corocznie przez Ministra Finansów w formie zarządzenia w sprawie szczegółowych zasad, trybu i terminów opracowania materiałów do projektu budżetu na dany rok.

Ministrowie, kierownicy urzędów centralnych, wojewodowie i kierownicy innych jednostek, będących dysponentami odrębnych części w budżecie państwa, opracowują plany rzeczowe zadań, w których w dziale 89 - Różna działalność, rozdziale 8993 - Pozostałe wydatki obronne (Obrona Cywilna, jako wyodrębniona jednostka organizacyjna w rozdziale 8992) ujmują m.in. potrzeby związane ze szkoleniem obronnym. Ministerstwo Obrony Narodowej planuje wydatki obronne w dziale 98 - Obrona Narodowa.

7.1.4. Realizacja wydatków na szkolenie obronne

Ustalone w budżecie wydatki realizowane są zgodnie z decyzjami ich dysponentów, którzy w ramach ogólnych zasad realizacji budżetu mogą dokonywać stosownych korekt w tym zakresie, kierując się realizowanymi zadaniami oraz potrzebami wynikającymi z przedsięwzięć planowanych na szczeblu kraju.

7.2. Nadzór nad szkoleniem obronnym

Ogólny nadzór nad organizacją i prowadzeniem szkolenia obronnego sprawuje Sekretarz Komitetu Obrony Kraju, a ponadto ministrowie, kierownicy urzędów centralnych i wojewodowie z tytułu nadzoru służbowego.

7.3. Sprawozdawczość ze szkolenia obronnego

W zasadzie nie przewiduje się odrębnej sprawozdawczości ze szkolenia obronnego, choć niektóre z tym związane przedsięwzięcia (zamierzenia) mogą być brane pod uwagę przy innych typach sprawozdań, np. z wykonania budżetu.

8. KIERUNKI DOSKONALENIA SYSTEMU EDUKACJI OBRONNEJ RP

Z uwagi na potrzebę zapewnienia przez organa państwowe właściwej realizacji polityki obronnej państwa, pomimo podjętych już w tej dziedzinie pewnych i organizacyjnych decyzji, istnieje realna potrzeba dokonania dalszych zmian i korekt w procesie szkolenia obronnego w układzie pozamilitarnym.

Ministerstwo Obrony Narodowej już wcześniej dostrzegало potrzebę doskonalenia systemu edukacji obronnej. Dlatego też w 1996 r., zgodnie z resortowym planem badań naukowych dotyczących obronności państwa, zlecono Akademii Obrony Narodowej, przeprowadzenie pracy badawczej na temat: *Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*. Praca badawcza ma dać odpowiedź na następujące pytania:

1) Kogo, w jakim zakresie i w jaki sposób edukować obronnie w państwie?

2) Jaki organ decyzyjny powinien być bezpośrednio odpowiedzialny za koordynację edukacji obronnej?

3) Jakie czynności należałoby wykonać by zaproponowane w pracy rozwiązania mogły być wdrożone w jak najkrótszym czasie?

W oparciu o wyniki badań i propozycje rozwiązań w perspektywie roku 2000 przewiduje się kompleksowe uregulowania prawno-organizacyjne w zakresie:

- zasięgu i zakresu szkolenia obronnego w układzie pozamilitarnym;
- założeń programowych tego szkolenia, uwzględniających procedury europejskie i NATO;
- określenia koordynatora edukacji obronnej w państwie;
- sprecyzowanie modelu informacyjnego społeczeństwa w płaszczyźnie obronności;
- określenia zasad finansowania szkolenia obronnego.

Uszczegółowiając problematykę doskonalenia systemu edukacji obronnej należy ją rozpatrywać w poszczególnych działach szkolenia obronnego.

Kształcenie kadr kierowniczych traktujemy jako jeden z głównych działów szkolenia obronnego ogniw układu pozamilitarnego, ponieważ to na kadrze administracji rządowej i samorządowej opiera się jeden z zasadniczych elementów systemu obronnego państwa - system kierowania obronnością państwa.

W oparciu o nowo opracowany i zatwierdzony przez Ministra Obrony Narodowej i Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów - „Program szkolenia na Wyższych Kursach Obronnych” - od 1998 roku dla kadr uczestniczących w tych kursach przewidziano nowe formy szkolenia w tym decyzyjne gry obronne. Przewiduje się następujące decyzyjne gry obronne:

- sztabowe;
- problemowe;
- kombinowane.

W sztabowych grach obronnych uczestniczyłyby kadra szczebla naczelnego, centralnego oraz wojewodowie. Tematem tego typu gier decyzyjnych byłyby „Organizacja obrony narodowej w sytuacji kryzysu polityczno-militarnego”. Uczestnicy gry tworzyliby zespoły (zespół) eksperckie, których głównym zadaniem byłoby przygotowanie dla Rządu RP oceny zagrożenia państwa w sytuacji kryzysu polityczno-militarnego oraz koncepcję działań na arenie międzynarodowej i wewnętrznej.

Realizacji zadania głównego służyłoby wykonanie zadań szczegółowych:

- 1) przedstawienie opcji zagrożeń bezpieczeństwa państwa w sytuacji kryzysu polityczno-militarnego;
- 2) zaproponowanie działania państwa w dziedzinie: polityki zagranicznej; gospodarczej i wyżywienia; porządku i bezpieczeństwa publicznego; obrony militarnej; ochrony ludności i środowiska; polityki informacyjnej i legislacji obronnej;

3) przedstawienie wstępnej koncepcji budżetowania wydatków państwa w zaistniałej sytuacji;

4) przedstawienie propozycji organizacji działań w sferze kierowania obroną i współdziałania;

5) określenie zasadniczych problemów organizacji obrony narodowej w aspekcie terytorialnym.

W problemowych grach decyzyjnych uczestniczyłaby, przede wszystkim, kadra szczebla wojewódzkiego oraz samorządowa. Główną tematyką rozpatrywaną przez uczestników tych gier byłoby rozwiązywanie sytuacji kryzysowych wynikających z klęsk żywiołowych, katastrof i wielkich awarii.

W kombinowanych grach decyzyjnych uczestniczyłaby kadra wszystkich szczebli, a problematyka rozpatrywana przez zespoły ćwiczące dotyczyłaby zarówno kryzysu polityczno-militarnego jak i problematyki klęsk żywiołowych, katastrof i awarii. Tego typu gry zawierałyby elementy gier sztabowych i gier problemowych.

W szkoleniu doskonalącym przewiduje się reaktywowanie zaniechanych od 1986 roku ćwiczeń strategiczno-obronnych i regionalnych gier (ćwiczeń) obronnych prowadzonych wspólnie z Siłami Zbrojnymi i formacjami Obrony Cywilnej.

Ponadto w Ministerstwie Obrony Narodowej przystąpiono do uściślenia zakresu problematyki szkolenia kadr kierowniczych i modyfikacji jego programów, w celu dostosowania ich do wymogów budowanego systemu obronnego państwa. W tym celu rozpoczęto prace nad założeniami programowymi dla organizatorów szkolenia obronnego kadr kierowniczych wszystkich szczebli.

W szkoleniu jednostek przewidzianych do militaryzacji przewiduje się m.in.:

1) wprowadzenie nowej formy szkolenia w tych jednostkach - szkolenie podstawowe - dla jednostek, nowo tworzonych lub jednostek, których stany osobowe uległy zmianie o ponad 50%;

2) uproszczenie procedury związanej z zarządzaniem przeprowadzania ćwiczeń z tymi jednostkami, polegające na przekazaniu dotychczasowych kompetencji Prezesa Rady Ministrów w tym przedmiocie organowi nadzorującemu daną jednostkę organizacyjną w zakresie militaryzacji, tzn. ministrowi (równorzędnemu) lub wojewodzie;

3) skoordynowanie działań tych jednostek z ogólną koncepcją prowadzenia ćwiczeń obronnych w państwie;

4) zróżnicowanie zakresu i czasu trwania szkolenia stosownie do rodzaju jednostek (istniejąca i specjalnie tworzona) jej przeznaczenia i zadań przez nią wykonywanych.

W obronie cywilnej nowo tworzony system szkolenia powinien obejmować:

1) **profesjonalne szkolenie kwalifikacyjne**, realizowane na poziomie wyższym, średnim i podstawowym przez wyspecjalizowane jednostki dydaktyczne mające na celu przygotowanie kadr kierowniczych w zakresie organizacji kierowania i prowadzenia akcji ratunkowych na różnych szczeblach (województwa, miasta i gminy);

2) **szkolenie specjalistyczne** w zakresie ochrony ludności przygotowujące organy kierowania, pracowników aparatu wykonawczego oraz komanantów formacji OC i jej członków do realizacji stojących przed nimi zadań, realizowane przez zmodyfikowane lub dotychczas istniejące ośrodki szkolenia OC;

3) **edukację społeczeństwa w zakresie powszechnej samoobrony**, realizowaną w ramach systemu oświaty i wychowania, w systemie szkolenia zakładów pracy, instytucji, a także szkolenia ludności w ramach powszech-

nej samoobrony (zebrania wiejskie, szkolenie rolnicze, środki masowej informacji, broszury, informatory, ulotki itp.);

4) **ćwiczenia obrony cywilnej** prowadzone wspólnie z ogniwami układu pozamilitarnego i siłami zbrojnymi w tym:

- ćwiczenia szczebla centralnego;
- resortowe i wojewódzkie ćwiczenia kompleksowe;
- gry decyzyjne i treningi (resortowe, wojewódzkie, miejskie, gminne i zakładowe).

W szkoleniu młodzieży w szkołach podstawowych w programach szkolenia ostatnich klas należałoby przewidzieć zagadnienia udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej w wymiarze 10-16 godzin lekcyjnych. Przemawiają za tym doświadczenia innych państw (Austria) oraz doświadczenia uzyskane np. w województwie jeleniogórskim, a także potrzeby przygotowania społeczeństwa do przeciwdziałania różnym zagrożeniom okresu pokoju i wojny.

Minister Edukacji Narodowej planuje wprowadzenie w szkołach ponadpodstawowych dodatkowo jednej godziny lekcyjnej przysposobienia obronnego w tygodniu.

Dodatkowo proponuje się rozważenie możliwości przywrócenia w przyszłości szkolenia obronnego na wyższych uczelniach cywilnych. Mogłoby to być np. (wzorem amerykańskim) na zasadzie dobrowolności i oferowania ukierunkowanych stypendiów dla osób takie szkolenie podejmujących.

W szkoleniu ludności w ramach powszechnej samoobrony proponuje się rozważenie wykorzystania w szerszym niż dotychczas zakresie środków masowego przekazu. Wzorem innych państw (Niemcy, Austria) należałoby stworzyć model informacyjny, który funkcjonowałby w oparciu o 5-10 minutowe audycje telewizyjne i radiowe.

Model ten mógłby obejmować:

- informacje o siłach zbrojnych;

- zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa państwa;
- zasady zachowania się ludności w czasie klęsk żywiołowych, katastrof i awarii;
- instruktaże z zakresu ratownictwa sanitarnego i technicznego.

Ponadto, szerzej niż dotychczas, należałoby popularyzować literaturę z zakresu obronności państwa.

W ramach współpracy ze stowarzyszeniami resort obrony narodowej powinien uściślić potrzeby i zasady szkolenia przedpoborowych i doskonalenia rezerwistów, stwarzając odpowiednie podstawy prawne w tym ustawowego nadzoru Ministra Obrony Narodowej nad szkoleniem proobronnym w stowarzyszeniach społecznych.

ZAKOŃCZENIE

Obrona Rzeczypospolitej Polskiej została konstytucyjnie określona jako powinność i najświętszy obowiązek jej obywateli. Musi ona odpowiadać współczesnemu potencjałowi kraju oraz istniejącemu stanowi wiedzy i techniki. W jej rozwijaniu i umacnianiu powinny być stosowane najbardziej skuteczne metody i rozwiązania, aby zapewnić społeczeństwu, zwłaszcza siłom zbrojnym, pełną zdolność do obrony narodu i państwa. Oznacza to, że organy i siły pozamilitarne oraz siły zbrojne powinny być już dziś, w okresie pokojowym odpowiednio zorganizowane i tak przygotowane, aby w czasie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa (kryzysu) lub wybuchu wojny można było cały potencjał obronny podporządkować celom obrony państwa i narodu. W tym względzie, niezależnie od przygotowań obronnych o charakterze koncepcyjno-normatywnym i organizacyjno-planistycznym w organach i siłach pozamilitarnych, niezbędny jest odpowiednio zorganizowany proces szkolenia obronnego, stanowiący swego rodzaju siłę motoryczną ciągłego doskonalenia w wykonywaniu zadań w systemie obronnym państwa.

Szkolenie w układzie pozamilitarnym systemu obronnego państwa spełnia zatem szczególną rolę. Jest ono jednym z tych podstawowych czynników, które kształtują, a nawet determinują wysoki poziom przygotowań obronnych. Ważnym wymogiem jest aby szkolenie organów i sił pozamilitarnych, w możliwie najszerszym zakresie było łączone ze szkoleniem prowadzonym w siłach zbrojnych.

BIBLIOGRAFIA

1. Balcerowicz B., *Wybrane problemy obronności państwa*, (materiał studyjny) AON, Warszawa 1994.
2. *Edukacja dla bezpieczeństwa* (red. R. Stępień) AON 4658/94, Warszawa 1994.
3. Dworecki S., *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996.
4. Biuletyn Informacyjny Nr 1 (159), Szt.Gen. 1994.
5. Doktryna szkoleniowa Sił Zbrojnych RP - 2010. Szt.Gen. 1954/95.
6. Informator Biura Współpracy ze Stowarzyszeniami z 1995 r., Nr 3 z 1996 r. i 4,5 z 1997 r. DSS MON.
7. Korzecki K., Kabala E., Trusz. J., *Szkolenie obronne w układzie pozamilitarnym MON*, DSO MON, Warszawa 1994.
8. Koziej S., Wołkowicz F., *Podstawowe założenia obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, DSO MON, Warszawa 1994.
9. Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Wyd. Bellona, Warszawa 1993.
10. Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
11. Michalski S., *Koncepcje systemu edukacji w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1988.
12. Molek W., *Kompetencje i zadania naczelných organów państwa w zakresie obronności (w świetle obowiązujących przepisów prawnych)*, AON-D SO MON, Warszawa 1994.
13. *Modelowy System Edukacji Obronnej Społeczeństwa RP* (pod red. R. Stępnia), wyd. AON 1996.
14. Marszałek A., *Bezpieczeństwo narodowe Polski - geopolityczne i geo-ekonomiczne uwarunkowania*, Toruń 1995.
15. Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Bellona, Warszawa 1995.

16. Marszałek A., *Bezpieczeństwo Polski w zmieniającej się Europie. Rozszerzenie NATO*, Warszawa - Toruń 1995.
17. Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987.
18. *Przysposobienie obronne. Program nauczania dla szkół ponadpodstawowych*, Wydawnictwo szkolne i pedagogiczne, Warszawa 1996.
19. Słaby J., *Zadania i obowiązki organów samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych i osób fizycznych na rzecz obrony i bezpieczeństwa państwa*, AON, DSO MON, Warszawa 1994.
20. *Słownik podstawowy terminów wojskowych*, Szt.Gen. 815/77.
21. Stępień R., Szulc B., Rudnicki B., *Edukacja dla bezpieczeństwa*, cz. IV, Warszawa 1995.
22. Szulc B., *Edukacja obronna w czasie przemian [w:] Edukacja dorosłych w dobie przemian* (red. E.A. Wesołowska), Toruń 1994.
23. *Raport o stanie bezpieczeństwa państwa - aspekty zewnętrzne*, PISM, Warszawa 1993.
24. *Raport o stanie bezpieczeństwa państwa - aspekty wewnętrzne*, PISM, Warszawa 1995.
25. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie obrony cywilnej (Dz.U. z 1993 r., Nr 93 poz. 429).
26. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej, szefów obrony cywilnej województw i gmin oraz zasad i trybu kierowania a także koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej (Dz. U. z 1993, Nr 93 poz. 420).
27. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1992 r. Nr 4 poz.42 z późniejszymi zmianami).

28. Wytyczne w sprawie organizacji, sposobów i programów szkolenia organów kierowania, pracowników aparatu wykonawczego oraz formacji obrony cywilnej. Sygn.SOCK 165/95.

29. Zarządzenie Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 11 maja 1995 r. w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej (MP 1995 r. Nr 28 poz.332).

30. Żegnałek K., *Edukacja obronna społeczeństwa*, „Kultura i edukacja” Nr 2 z 1995 r.

SŁOWNIK UŻYTYCH TERMINÓW I POJĘĆ

EDUKACJA OBRONNA SPOŁECZEŃSTWA - to ogół procesów kształcących, wychowawczych i oświatowych mających na celu kształtowanie świadomości społecznej w aspekcie uznawanego systemu wartości, umiejętności i wiedzy, związanych z właściwym zachowaniem się w sytuacjach zagrożeń militarnych oraz powstałych w wyniku awarii i klęsk każdego rodzaju.

FORMA SZKOLENIA OBRONNEGO - układ skoordynowanych elementów mających na celu osiągnięcie gotowości do realizacji przypisanych zadań obronnych.

FORMACJE OBRONY CYWILNEJ - niemilitarne jednostki organizacyjne przeznaczone do prowadzenia akcji ratunkowych mających na celu niesienie pomocy ludności poszkodowanej, ograniczenie strat i zniszczeń, zapobieganie wtórnym skutkom wybuchów i skażeń oraz ich likwidację.

JEDNOSTKI ZMILITARYZOWANE - formacje powoływane w jednostkach organizacyjnych administracji wojskowej i gospodarki narodowej, którym nadano charakter wojskowy i w których stosowane są elementy dyscypliny wojskowej. Jednostki zmilitaryzowane powołuje się w razie ogłoszenia mobilizacji lub wybuchu wojny, a także po wprowadzeniu stanu wojennego lub wyjątkowego.

METODA SZKOLENIA OBRONNEGO - zespół czynności i środków stosowanych w celu osiągnięcia zamierzonych rezultatów.

OBRONA CYWILNA - jedno z ogniw układu pozamilitarnego w systemie obronnym państwa. Przeznaczona jest do przygotowania i koordynowania przedsięwzięć planistycznych, zapobiegawczo-ochronnych i ratunkowych, mających na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeń-

stwami wynikającymi z działań zbrojnych i klęsk żywiołowych oraz przewycięzanie ich bezpośrednich następstw, a także zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania.

OCHRONA LUDNOŚCI (OCHRONA CYWILNA) - jedno z zadań obrony cywilnej, które obejmuje przedsięwzięcia umożliwiające przetrwanie ludzi w czasie kataklizmu i na wypadek wojny.

PODSYSTEM KIEROWANIA OBRONNOŚCIĄ PAŃSTWA - jest częścią systemu obronnego państwa - opiera się on na strukturach organów i instytucji realizujących organizacyjne i rzeczowe zadania obronne. Jego rola polega na sprzężeniu elementów systemu obronnego RP w jednolitą sprawnie funkcjonującą całość. W skład tego podsystemu wchodzi Parlament, Prezydent, Rząd RP, administracja państwowa, samorządowa i gospodarcza. Elementem tego systemu jest podsystem dowodzenia siłami zbrojnymi.

PODSYSTEM - UKŁAD MILITARNY - stanowią siły zbrojne. Siły zbrojne - wojsko, armia, siły i środki wydzielone przez państwo do zabezpieczenia jego interesów i prowadzenia walki zbrojnej, ujęte w całość organizacyjną składającą się z różnych pod względem rodzaju i wielkości wojskowych jednostek i związków. W skład sił zbrojnych wchodzi wojska lądowe, siły powietrzne i marynarka wojenna.

PODSYSTEM - UKŁAD POZAMILITARNY - tworzą pozamilitarne ogniwa: ochrony państwa, gospodarczo-obronne i ochrony ludności. Pozamilitarne ogniwa ochrony ludności tworzą obronę cywilną kraju. Układ pozamilitarny stanowi bazę zaopatrującą i wspierającą układ militarny oraz zapewnia warunki funkcjonowania struktur państwa i przetrwania społeczeństwa w okresie zagrożenia i wojny.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA (BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO) - element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związa-

nych z tworzeniem i wykorzystaniem potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom. W polityce bezpieczeństwa narodowego wyodrębnia się politykę gospodarczą, politykę wojskową, politykę zagraniczną i inne.

PRZYSPOSOBIENIE OBRONNE - obowiązkowy przedmiot nauczania obronnego młodzieży szkół ponadpodstawowych z zakresu udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej i działania w formacjach ratowniczych obrony cywilnej.

PRZYSPOSOBIENIE WOJSKOWE - instytucjonalna forma edukacji obronnej społeczeństwa II Rzeczypospolitej. Jako przedmiot obowiązkowy obejmował nauczaniem młodzież licealną oraz studentów pierwszego i drugiego roku studiów. Szkolenie w ramach przysposobienia wojskowego realizowane było w dwóch etapach służby wojskowej, drugiego natomiast - doskonalenie i utrzymanie odpowiednio wysokiego poziomu wyszkolenia rezerwistów.

POWSZECHNA SAMOOBRONA - rodzaj obrony państwa w ramach której przygotowuje się i wykorzystuje w obronnych działaniach militarnych i pozamilitarnych wszystkie zasoby ludzkie i materialne w sposób zapewniający skuteczne odparcie agresji przeciwnika.

SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO - jest to stan uzyskany w rezultacie odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed wszelkimi zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi tak zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi, przy użyciu sił i środków pochodzących z różnych dziedzin działalności państwa.

SYSTEM OBRONNY PAŃSTWA - zbiór wzajemnie powiązanych elementów - ludzi, organizacji, urzędzeń - działających na rzecz zachowania bezpieczeństwa państwa.

SZKOLENIE OBRONNE - skoordynowany wewnętrznie i wzajemnie powiązany układ zasadniczych elementów przygotowania obronnego, obejmujący siły zbrojne, ogniwa władzy i administracji państwowej oraz samorządowej, a także podległą im kadre kierowniczą wraz z jej aparatem pracy; jednostki przewidziane do militaryzacji; formacje obrony cywilnej, młodzież szkolna i pozostała ludność.

SZKOLENIE POZAMILITARNE - jest to działalność w zakresie przygotowania pozamilitarnych ogniw ochrony państwa, gospodarczo-obronnych i obrony cywilnej do przypisywanych im zadań obronnych.

SZKOLENIE OBRONNE DOSKONALĄCE - całość działalności dydaktycznej prowadzonej w celu pogłębiania wiedzy teoretycznej osób objętych tym szkoleniem oraz kształtowanie, doskonalenie i utrwalanie praktycznych umiejętności realizacji zadań obronnych.

SZKOLENIE SIŁ ZBROJNYCH (WOJSKOWE) - całość działalności dydaktycznej prowadzonej w celu przygotowania kadry zawodowej, organów dowodzenia oraz jednostek organizacyjnych sił zbrojnych do wykonywania konstytucyjnych powinności związanych z obronnością państwa we współdziałaniu z administracją państwową i samorządem terytorialnym.

